

2016

HAYVANCILIK SEKTÖR RAPORU

Hayvancılık Sektör Raporu

2016

İÇİNDEKİLER

1.Giriş	6
2. Dünyada Hayvancılık Sektörünün Görünümü	8
3. Türkiye'de Hayvancılık Sektörünün Görünümü	14
3.1. Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri	14
3.2. Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri	19
3.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Faaliyetleri	20
4. TİGEM'in Damızlık Yetiştiriciliği Faaliyetleri	22
4.1. TİGEM'in Kuruluşu	22
4.2. TİGEM'in Kuruluş Amacı ve Faaliyet Konuları	23
4.3. TİGEM'de Hayvancılık Faaliyetinin Gelişimi	24
4.4. TİGEM'de Sığırcılık Faaliyeti ve Damızlık Dağıtımı	26
4.5. TİGEM'de Koyunculuk Faaliyeti ve Damızlık Dağıtımı	31
4.6.Diğer Hayvancılık Faaliyetleri	37
4.6.1. Arıcılık Faaliyeti	37
4.6.2.Ceylan (Asya Ceylanı) Yetiştiriciliği	37
4.6.3. Kangal Çoban Köpeği Yetiştiriciliği	37
4.6.4.Ankara Tiftik Keçisi Yetiştiriciliği	37
4.6.5.Halep Keçisi Yetiştiriciliği	37
5. Safkan Arap Atı Yetiştiriciliği	40
5.1. Giriş	40
5.2. Anadolu Tarım İşletmesi (Çifteler Harası)	41
5.3. Karacabey Tarım İşletmesi (Karacabey Harası)	42
5.4. Sultansuyu Tarım İşletmesi (Sultansuyu Harası)	44
5.5. TİGEM Safkan Arap Atı Yetiştiriciliğinin Değerlendirilmesi	45
6. Teşebbüsün Yerli ve Uluslararası Rakipleriyle veya Benzer Faaliyet Gösteren Kuruluşlarla Karşılaştırmaları	48

İÇİNDEKİLER

Tablo 1. Kişi Başı Günlük Protein Tüketimleri	8
Tablo 2. Dünya Hayvan Varlığı	9
Tablo 3. Ülkelerin Süt Üretimleri	11
Tablo 4. Ülkelerin Et Üretimleri	11
Tablo 5. Türkiye Hayvan Varlığı	14
Tablo 6. Türkiye Sığır Varlığı	16
Tablo 7. Türkiye'nin Damızlık Sığır İthalat ve İhracatı	17
Tablo 8. Türkiye'nin Kasaplık Sığır İthalat ve İhracatı	18
Tablo 9. Türkiye'nin Sığır Eti İthalat ve İhracatı	18
Tablo 10. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı	19
Tablo 11. TİGEM'in Sığır Varlığı	26
Tablo 12. Ülkelerin Laktasyon Dönemi Süt Verimleri	26
Tablo 13. TİGEM'in Sığır Varlığı ve Damızlık Dağıtımı	28
Tablo 14. TİGEM'in Büyükbaş Hayvancılık Üretimleri	30
Tablo 15. TİGEM'in Koyun Varlığı	31
Tablo 16. TİGEM'in Damızlık Koyun Varlığı ve Damızlık Dağıtımı	35
Tablo 17. TİGEM'in Küçükbaş Hayvancılık Üretimleri	36
Tablo 18. TİGEM'in Keçi Varlığı	37
Tablo 19. TİGEM'in Tay Üretimleri	40
Tablo 20. Anadolu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri	41
Tablo 21. Karacabey Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri	43
Tablo 22. Sultansuyu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri	44
Tablo 23. Koşan At Verileri	45
Tablo 24. Türkiye ve TİGEM Satış Hasılları	49
Grafik 1. Kişi Başı Günlük Protein Tüketimleri	9
Grafik 2. Dünya Hayvan Varlığı	10
Grafik 3. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı	15
Grafik 4. Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığı	15
Grafik 5. Türkiye Sığır Varlığı (1991)	17
Grafik 6. Türkiye Sığır Varlığı (2016)	17
Grafik 7. Koyun ve Keçi Oranları (1991)	19
Grafik 8. Koyun ve Keçi Oranları (2016)	19
Grafik 9. TİGEM Sığır Varlığının Irkalara Göre Dağılımı	26
Grafik 10. Ülkelerin Laktasyon Süt Verimleri	26
Grafik 11. TİGEM'in Büyükbaş Damızlık Dağıtımları	29
Grafik 12. TİGEM'in Damızlık Koyun Dağıtımları	35

Giriş

1.Giriş

Gelişen ve değişen dünyada insanoğlunun önemli ve değişmez sorunlarının başında yeterli ve dengeli beslenme gelmektedir. Bu olgu söz konusu olduğunda, hayvansal ürünler taşıdıkları biyolojik özellikleri nedeniyle vazgeçilmez ve diğer besin maddeleri ile ikame edilemez bir konumdadır.

İnsanın büyümesi, gelişmesi ve sağlıklı kalabilmesinin yanı sıra, beyin gelişimi bakımından da önemli olan sekiz adet aminoasit, sadece hayvansal kökenli proteinlerde yeterli miktarda bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre sağlıklı bir insanın vücut ağırlığının her kilogramı için günde 1 gr protein tüketmesi ve bunun da %42' sinin hayvansal kökenli olması önerilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre sağlıklı bir insanın vücut ağırlığının her kilogramı için günde 1 gr protein tüketmesi ve bunun da %42' sinin hayvansal kökenli olması önerilmektedir.

Hayvansal besinlerdeki protein miktarları ette %15–20, balıkta %19–24, yumurtada %12, sütte %3-4, peynirde ise %15-25'dir. Sağlıklı beslenme için kırmızı et, beyaz et, süt, yumurta gibi hayvansal ürünlerin düzenli olarak tüketilmesi gerekmektedir. FAO verilerine göre 2013 yılında ülkemizde tüketilen günlük protein miktarının %72'si bitkisel kökenli gıda maddelerinden karşılanmaktadır.

İnsanların yeterli ve dengeli beslenmesinde önemli rolü bulunan hayvancılık sektörü; ulusal geliri ve istihdamı artırmak, et, süt, tekstil, deri, kozmetik ve ilaç sanayi dallarına hammadde sağlamak, kalkınmaya katkıda bulunmak ve ihracat yoluyla döviz gelirlerini artırmak gibi önemli ekonomik ve sosyal fonksiyonlara sahiptir.

Günümüzde Hayvancılık sektörü; yem sanayi, et ve mamulleri sanayi, süt ve mamulleri sanayi, dericilik ve tekstil sanayileri, veteriner ilaçları ve hayvancılık ekipman sanayileri vb. bileşenleri yeni istihdam alanları oluşturmakta ve hayvansal ürünlerin işlenmesiyle katma değer yaratmaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan önemli kriterlerden birisi de kişi başına tüketilen hayvansal besin miktarıdır. Bu bağlamda hayvansal protein tüketimi ile kalkınmışlık arasında sebep sonuç ilişkisinin var olduğu görülmektedir.

FAO verilerine göre 2013 yılında ülkemizde tüketilen günlük protein miktarının %72'si bitkisel kökenli gıda maddelerinden karşılanmaktadır.

Beslenme ihtiyacını kendi kaynakları ile karşılama hedefi ülkeleri hayvancılık sektörüne yönelik destekleme ve korumayı da içeren tarım politikaları oluşturmaya yöneltmiştir. Gelişmiş ülkeler ulusal üretimde istikrarı sağlamak amacıyla, bitkisel ve hayvansal üretimi daha rasyonel politikalarla desteklemektedir. Söz konusu ülkeler elde edilen üretim artışı ile aynı zamanda önemli bir dış satımcı ülke konumuna gelmişlerdir.

2. Dünyada Hayvancılık Sektörünün Görünümü

2. Dünyada Hayvancılık Sektörünün Görünümü

Başta et, süt ve yumurta gibi gıda maddeleri olmak üzere insanların önemli ihtiyaçlarını karşılayan hayvancılık, tarımın önemli alt sektörlerinden biridir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre 2014 yılında tarım sektörü dünya gayri safi hâsılasının %3,3'ünü oluşturmakta, hayvancılık sektörü ise tarımsal gayri safi hâsılasının %35'ini oluşturmaktadır. Bu oran AB ülkelerinde %49, ABD'de %43 iken gelişmekte olan ülkelerde %33'lar civarında kalmıştır.

Dünya genelinde kişi başına ortalama günlük protein tüketimi 81 gram olup, bunun 32 gramı hayvansal kaynaklı proteinlerden karşılanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre kişi başına günlük protein tüketim miktarı iki kat artarken, proteinlerin hayvansal ürünlerden karşılanma oranları gelişmekte olan ülkelere %20 civarındadır. Bu oran gelişmiş ülkelere %65'lere kadar çıkmaktadır.

Dünya genelinde kişi başına ortalama günlük protein tüketimi 81 gram olup, bunun 32 gramı hayvansal kaynaklı proteinlerden karşılanmaktadır.

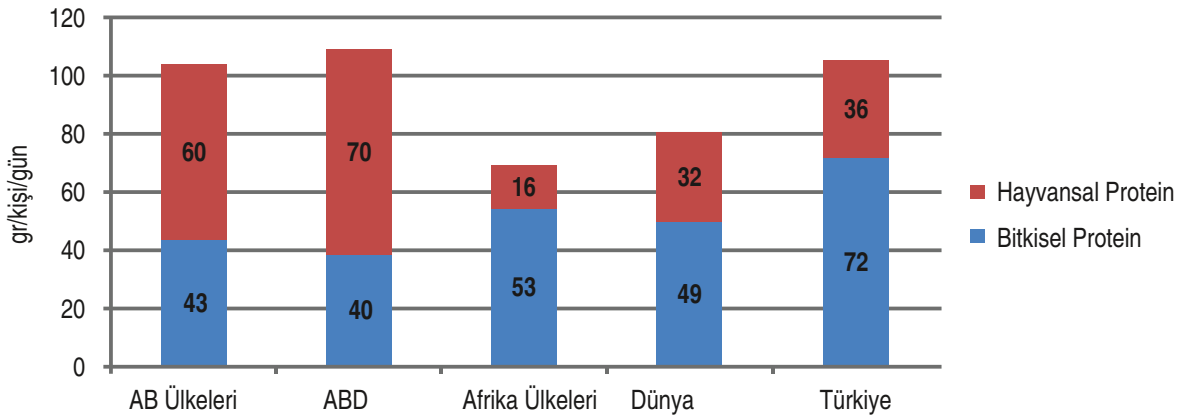
Tablo 1. Kişi Başı Günlük Protein Tüketimleri

Ülke	Bitkisel Protein (gr/kişi/gün)	Hayvansal Protein (gr/kişi/gün)	Toplam Protein (gr/kişi/gün)	Oran (%)
AB Ülkeleri	43	60	104	58
ABD	40	70	110	64
Afrika Ülkeleri	53	16	69	23
Dünya	49	32	81	40
Türkiye	72	36	108	34

Grafik 1. Kişi Başı Günlük Protein Tüketimleri

Kaynak: FAO

FAO verilerine göre dengeli beslenmede önemi fazla olan gıdalardan 2013 yılında dünyada her yıl kişi başına 43 kg et tedarikinin olduğu görülmektedir. Bu et tedarikinin 16 kilogramını domuz, 15 kilogramını kanatlı, 9 kilogramını sığır, 2 kilogramını koyun ve keçi, 1 kilogramını ise diğerleri oluşturmaktadır.

Tablo 2. Dünya Hayvan Varlığı (1.000 baş)

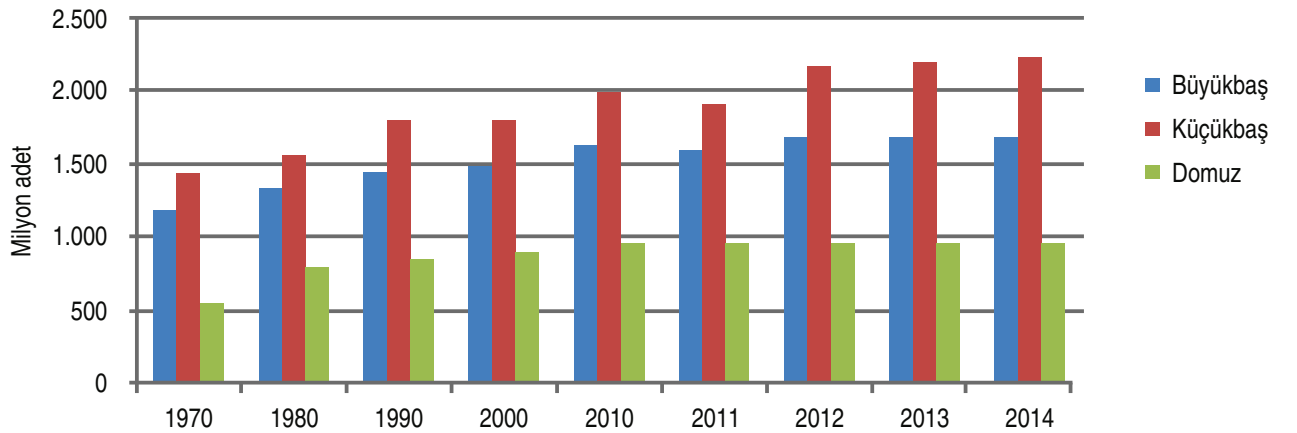
Hayvan Türü	1970	1980	1990	2000	2011	2012	2013	2014
Sığırlar	1.081.641	1.217.018	1.298.403	1.314.761	1.399.908	1.485.212	1.494.349	1.482.144
Koyun-Keçi	1.440.966	1.562.997	1.799.114	1.805.676	1.919.243	2.165.126	2.178.436	2.216.694
Domuz	547.231	797.778	855.963	899.105	963.044	966.171	977.021	986.649
Manda	107.263	121.494	148.184	164.114	195.266	198.883	199.784	195.098
Deve	23.479	23.832	25.321	28.117	20.202	26.685	27.010	27.777
Kanatlı	5.208.633	7.215.808	10.632.870	14.401.862	19.939.329	24.042.571	23.928.549	23.243.347

Kaynak: FAO

FAO verilerine göre 2014 yılında dünyada 1,5 milyar baş sığır, 2,2 milyar baş koyun ve keçi, 195 milyon baş manda, 28 milyon baş deve, 987 milyon baş domuz ve 23 milyar adet kanatlı varlığı bulunmaktadır. Geçmiş yıllara bakılarak bir değerlendirme yapıldığında dünyada 1970 yılına göre 2014 yılında hayvan varlıklarında sığır-mandada %37, koyun ve keçide %54 ve domuzda %80'lik artış sağlanmıştır. Kanatlılarda ise bu artış %346 olmuştur.

Grafik 2. Dünya Hayvan Varlığı

İnsanlığın ilk çağlarından itibaren ve özellikle göçebelik dönemlerinde, yapılan en önemli ekonomik faaliyet hayvancılık olmuştur. Açlık-tokluk, iyi-kötü beslenme gibi insan odaklı konular, günümüz dünya siyasetini de etkilemektedir. Nitekim gelişmiş ülkeler, geri kalmış olan ülkelere teknoloji, damızlık materyal, canlı hayvan, tohumluk ve işlenmiş ürünler gibi tarımsal üretim maddelerini pazarlayarak büyük bir gelir sağlamakta ve bu şekilde, özellikle tarımsal ürün ticareti yaptıkları ülkeler üzerindeki etkinliklerini artırmaktadırlar.

Hayvancılık bugün, gelişmiş ülkelerde bir endüstri haline gelmiş, ekonominin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu durum, tarımın ve dolayısıyla hayvancılığın ulusal düzeyde geliştirilmesi gereken stratejik bir sektör olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünya süt üretimi 1970 yılında 392 milyon ton iken 2014 yılında yaklaşık %105 artarak 802 milyon tona ulaşmış, et üretimi ise %215 artarak 101 milyon tondan 318 milyon tona ulaşmıştır.

Tablo 3. Ülkelerin Süt Üretimleri (1.000 ton)

Ülkeler	1970	1980	1990	2000	2011	2012	2013	2014
Dünya	391.946	465.819	544.196	582.091	738.991	753.925	768.640	801.649
AB	132.090	158.069	155.547	156.155	155.514	155.919	157.272	164.148
ABD	53.073	58.244	67.005	76.023	89.015	90.865	91.271	93.461
Afrika	13.844	17.085	21.510	27.986	44.782	46.192	45.893	46.908
Türkiye	7.343	9.615	9.617	9.794	15.056	17.404	18.224	18.631

Kaynak: FAO

Türkiye süt üretimi ise 1970 yılında 7 milyon ton iken 2014 yılında %166 artarak 18,6 milyon tona, 2016 yılında ise 18,5 milyon tona ulaşmıştır. Dünyada kişi başına ortalama yıllık süt üretim miktarı 110 kg iken Türkiye'de bu miktar 240 kg'a ulaşmıştır.

Dünyada et üretimi (su ürünleri hariç) 1970 yılında 101 milyon ton iken 2014 yılında 3 kat artarak 318 milyon tona ulaşmış, kişi başına ortalama yıllık et üretimi 44 kg iken Türkiye için bu miktar 41 kg olarak gerçekleşmiştir. Dünya ve Türkiye'de et üretiminin türlere göre dağılımı değerlendirildiğinde, Dünya et üretiminde %36'ya yakın payı olan domuzun Türkiye'de üretiminin yok denecek kadar az miktarda olduğu görülmektedir. Buna karşın Türkiye'de son yıllardaki et üretimindeki artışta kanatlı hayvan üretiminin payı büyüktür.

Dünyada kişi başına ortalama yıllık süt üretim miktarı 110 kg iken Türkiye'de bu miktar 240 kg'a ulaşmıştır.

Tablo 4. Ülkelerin Et Üretimleri (1.000 ton)

Ülkeler	1970	1980	1990	2000	2011	2012	2013	2014
Dünya	100.668	136.736	179.423	229.938	297.479	302.390	310.380	317.855
AB	26.107	35.898	40.040	43.107	45.421	45.004	44.355	45.202
ABD	21.330	24.455	28.635	37.677	43.462	42.549	42.642	42.565
Afrika	5.070	6.690	8.739	11.549	16.772	16.902	17.352	18.581
Türkiye	572	688	1.161	1.397	2.571	2.862	2.995	3.169

Kaynak: FAO

3. Türkiye'de Hayvancılık Sektörünün Görünümü

3. Türkiye'de Hayvancılık Sektörünün Görünümü

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye hayvan varlığı önemli değişim göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından İkinci Dünya Savaşı'na kadar önemli bir sayısal artış yaşanmıştır. Savaş yıllarında artış hızı düşmüş, hatta bazı türlerde azalma meydana gelmiştir. Savaşın bitmesini takip eden dönemde sayısal artış hızlanmış, türlere bağlı olarak en yüksek sayısal değerlere 1960-1980 yılları arasında ulaşmıştır. 1980'li yıllarda ise bütün türlerde hayvan sayısı hızla azalmaya başlamıştır.

Ülkemiz coğrafi özellikleri bakımından her türlü hayvan yetiştiriciliği için uygun ortam ve potansiyele sahiptir. Hayvancılık, ülkemizin artan nüfusunun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamanın yanında, hayvancılığa dayalı sanayiye hammadde temini açısından da önem arz etmektedir.

2000 yılından itibaren ise yapılan devlet desteklemeleri ve teşvikler sayesinde büyük ölçekli hayvancılık tesis sayılarında önemli ölçüde artış olmuştur.

Ülkemizde, 1970'li yıllara kadar hem büyükbaş ve hem de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin tamamına yakını, yerli ırk hayvan varlıkları ile mera hayvancılığı şeklinde sürdürülmüştür. Hayvanlar, kış aylarında kuru ot, saman ve kısıtlı kesif yem ile yaşam payı oranında beslenmiş, diğer zamanlarda ise doğal meralarda otlatılmıştır. 1980'li yıllara kadar Türkiye bu potansiyeli çok iyi değerlendirmiş ve hayvan varlığı sürekli artış göstermiştir. 2000 yılından itibaren ise yapılan devlet desteklemeleri ve teşvikler sayesinde büyük ölçekli hayvancılık tesis sayılarında önemli ölçüde artış olmuştur.

3.1. Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri

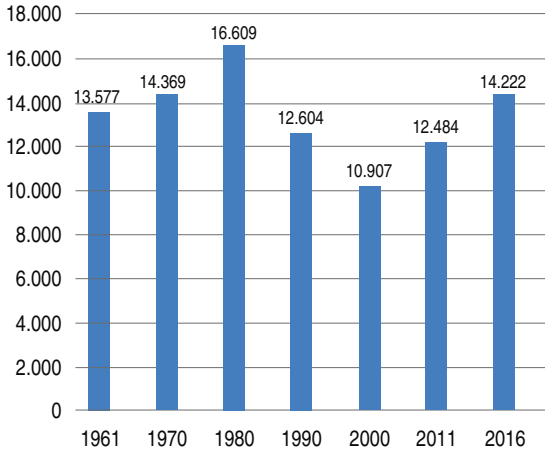
Ülkemizde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği denildiğinde sığır ve manda yetiştiriciliği anlaşılır. Gerek Türkiye gerekse Dünya için üretim değeri bakımından sığırın önemi daha farklı bir yerde bulunmaktadır. Ülkemizde sayısı oldukça azalan manda yetiştiriciliğine son dönemde önem verilmeye başlanmıştır.

Tablo 5. Türkiye Hayvan Varlığı (1.000 baş)

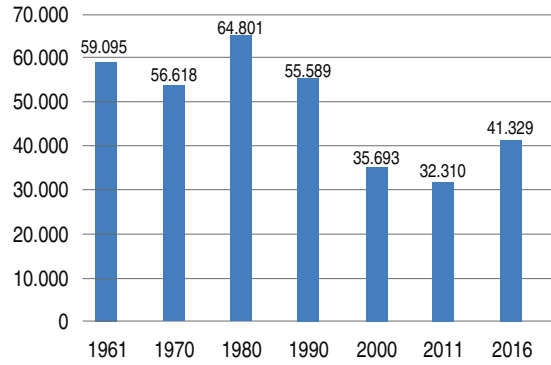
	1961	1970	1980	1990	2000	2011	2012	2013	2014	2015	2016
BÜYÜKBAŞ	13.577	14.369	16.609	12.604	10.907	12.484	14.022	14.533	14.345	14.128	14.222
Sığır	12.435	13.189	15.567	12.173	10.761	12.386	13.915	14.415	14.223	13.994	14.080
Manda	1.140	1.178	1.040	429	146	98	107	118	122	134	142
KÜÇÜKBAŞ	59.095	56.618	64.801	55.589	35.693	32.310	35.782	38.510	41.485	41.924	41.329
Koyun	34.463	36.351	46.026	43.647	28.492	25.032	27.425	29.284	31.140	31.508	30.984
Keçi	24.632	20.267	18.775	11.942	7.201	7.278	8.357	9.226	10.345	10.416	10.345

Grafik 3. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (1.000 baş)

Grafik 4. Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığı (1.000 Baş)

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sığırcılık önemli bir üretim kolu olarak algılanmış ve hemen her zaman diğer hayvansal üretim kollarına göre daha fazla ilgi görmüştür. Öyle ki, özellikle son yıllarda, hayvancılık denildiğinde sığır yetiştiriciliği anlaşılır hale gelmiştir. Bunda sığırcılığın sağladığı avantajlar kadar sığır ticaretinin gelişmiş ülkeler içinde daha önemli olmasının büyük payı olmuştur.

FAO verilerine göre 2014 yılında dünya süt üretiminin tamamına yakını ve et üretiminin de yaklaşık %22'sini tek başına sağlayan sığırcılık, besin maddesi üretiminde büyük paya sahiptir. Bu durum sığırcılığın biyolojik avantajlarından kaynaklanmaktadır.

Sığırcılığı önemli kılan avantajlar, sığırın;

- Kaba ve kesif yemleri et ve süte dönüştürme yeteneklerinin yüksek olması,
- Süt veriminin yüksek olması,
- Sağılma süresinin uzun olması ile yılın her ayında süt üretimi imkânı sağlaması,
- Çok farklı iklim kuşaklarında yetiştirilme imkânının bulunması,
- Genetik ıslah ve üremenin denetimine yönelik uygulamalara yüksek düzeyde reaksiyon göstermesi ve farklı koşullara uyum sağlayabilecek çok sayıda sığır ırkının bulunmasıdır.

Ülkemiz sığır yetiştiriciliği 1980'li yıllara kadar ağırlıklı olarak aile işletmeciliği şeklinde yürütülmüş, 1980 yılından itibaren ekonomik büyüklüğe sahip sığircılık işletmeleri kurulmaya başlamıştır. Son yıllarda da sağlanan devlet desteklerinin artması sonucu büyük kapasiteli modern sığircılık işletmelerinin sayısı hızla artmıştır.

Türkiye'de yetiştirilen kültür ırkı sığırların önemli bir bölümünü sütçü özelliği ile ön plana çıkan Siyah-Alaca ırkı oluşturmaktadır. Siyah-Alaca ırkını Simmental, Esmer ve Jersey ırkları takip etmekte ve son yıllarda etçi özelliği ile ön plana çıkan Hereford ve Angus ırklarında da önemli artış olduğu görülmektedir.

Yerli ırkların ise önemli bir kısmını Yerli Kara, Boz, Doğu Anadolu Kırmızısı ve Güneydoğu Sarı-Kırmızısı ırkları oluşturmaktadır. Melez genotipler ise genel itibariyle, kültür ırklarının yerli ırklar ile melezlenmesi sonucu elde edilmektedir. Bu melezlemeler çoğunlukla kasaplık hayvan (dana) elde edilmesi için yapılmaktadır.

Türkiye'nin 1991 yılında toplam 11 milyon 973 bin olan sığır varlığının %11'i kültür ırkı, %34'ü Melez ırkı, %55'ini de yerli ırklar oluşturur iken 2016 yılında toplam 14,1 milyon baş sığır varlığının %47'sini kültür ırkı, %41'ini melez ırkı ve %12'sini yerli ırk oluşturmaktadır.

Ülkemizde yaklaşık olarak kırmızı et üretiminin %90'ı, süt üretiminin ise %91'i sığırlardan karşılanmaktadır.

Ülkemizde, TÜİK verilerine göre 1991 yılında toplam 8,6 milyon ton olan süt üretimi ile birim sağmal hayvan başına verimi 1.400 kg olarak gerçekleşmiş, bu miktar kültür ırkında 2.940 kg, melez ırkında 2.006 kg, yerli ırkta 743 kg'dır. 2016 yılında ise 16,8 milyon ton süt üretimi ve birim sağmal hayvan başına verim 3.090 kg olarak gerçekleşmiştir. Bu miktar kültür ırkında 3.865 kg, melez ırkında 2.730 kg ve yerli ırkta 1.314 kg'dır.

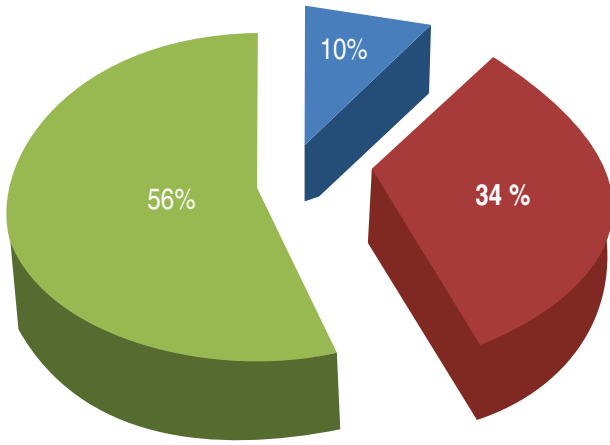
Ülkemizde yaklaşık olarak kırmızı et üretiminin %90'ı, süt üretiminin ise %91'i sığırlardan karşılanmaktadır. Ülkemiz sığırlarının ıslahı konusunda yapılan çalışmaların yanında, hayvan besleme ve işletmecilik alanında sağlanan gelişmeler 1991 yılında ortalama 143 kg/baş olan karkas ağırlığını 2016 yılında 272 kg/baş'a ulaştırmıştır. (TÜİK)

Tablo 6. Türkiye Sığır Varlığı (baş)

Yıllar	Sığır-Kültür	Sığır-Kültür melezi	Sığır-Yerli	Toplam
1991	1.253.865	4.033.375	6.685.683	11.972.923
1995	1.702.000	4.776.000	5.311.000	11.789.000
2000	1.806.000	4.738.000	4.217.000	10.761.000
2005	2.354.957	4.537.998	3.633.485	10.526.440
2010	4.197.890	4.707.188	2.464.722	11.369.800
2011	4.836.547	5.120.621	2.429.169	12.386.337
2012	5.679.484	5.776.028	2.459.400	13.914.912
2013	5.954.333	6.112.437	2.348.487	14.415.257
2014	6.178.757	6.060.937	1.983.415	14.223.109
2015	6.385.343	5.733.803	1.874.925	13.994.071
2016	6.588.527	5.758.336	1.733.292	14.080.155

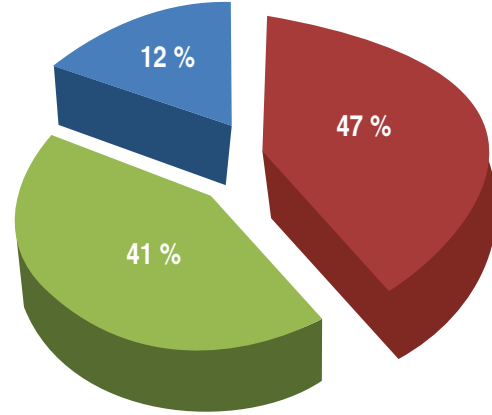

Grafik 5. Türkiye Sığır Varlığı (1991)

■ Sığır - Kültür ■ Sığır - Kültür Melezi ■ Sığır - Yerli

Grafik 6. Türkiye Sığır Varlığı (2016)

■ Sığır - Kültür ■ Sığır - Kültür Melezi ■ Sığır - Yerli

Tablo 7. Türkiye'nin Damızlık Sığır İthalat ve İhracatı

Yıl	İhracat Miktar(baş)	İthalat Miktar (baş)	İhracat (USD)	İthalat (USD)	İthalat (USD/baş)
2000	0	2.695	0	3.238.192	1.202
2001	0	290	0	829.520	2.860
2003	0	2.127	0	3.272.729	1.539
2004	1	0	184	0	0
2005	0	1.579	0	3.135.607	1.986
2006	0	483	0	1.165.806	2.414
2007	0	3.854	0	6.625.418	1.719
2008	0	5.393	0	16.417.761	3.044
2009	0	4.010	0	13.306.818	3.318
2010	0	19.928	0	65.544.857	3.289
2011	0	78.565	0	292.952.534	3.729
2012	0	48.702	0	163.824.429	3.364
2013	319	31.873	1.120.080	102.182.831	3.206
2014	540	23.676	1.948.050	71.878.355	3.036
2015	9	48.595	51.320	133.329.302	2.744
2016	0	64.126	0	169.120.707	2.637

Tablo 8. Türkiye'nin Kasaplık Sığır İthalat ve İhracatı

Yıllar	İHRACAT			İTHALAT		
	Miktar (ton)	Miktar (baş)	Tutar (USD)	Miktar (ton)	Miktar (baş)	Tutar (USD)
2000	0,6	3	3.911	0	0	0
2001	3.767	7.844	4.520.412	0	0	0
2002	135	279	161.700	0	0	0
2003	0	0	0	0	0	0
2004	0	0	0	0	0	0
2005	0	0	0	0	0	0
2006	0	0	0	0	0	0
2007	0	0	0	0	0	0
2008	0	0	0	0	0	0
2009	0	0	0	0	0	0
2010	0	0	0	53.414	117.032	204.152.310
2011	0	0	0	82.343	163.356	301.524.583
2012	9	48	17.877	567	5.199	3.295.476
2013	2,3	9	3.180	61	643	400.237
2014	14	127	42.672	609	2.254	3.650.903
2015	0	0	0	39.904	154.178	164.433.862
2016	0	0	0	105.480	407.887	388.382.859

Tablo 9. Türkiye'nin Sığır Eti İthalat ve İhracatı

Yıl	İhracat (Ton)	İthalat (Ton)	İhracat Dolar	İthalat Dolar
2000	59	5	294.949	13.629
2001	54	0	222.369	0
2002	32	3	119.473	5.286
2003	91	0	591.257	0
2004	39	9	186.235	73.961
2005	33	0	303.890	0
2006	22	0	167.446	0
2007	184	0	969.132	0
2008	266	0	1.269.368	0
2009	61	0	604.656	0
2010	66	50.658	840.847	249.256.831
2011	59	110.731	637.924	511.868.440
2012	80	25.437	845.027	95.992.271
2013	59	6.141	620.304	24.271.868
2014	38	640	445.074	5.257.707
2015	40	17.574	457.913	104.916.095
2016	64	5.720	69.955	41.635.649

3.2.Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri

Koyunculuk ülkemiz çiftçisinin tarih boyunca uğraştığı en önemli hayvan yetiştiriciliği dallarından biridir. Koyun yetiştiriciliği et, süt, yün ve deri üretimi açısından ülkemiz ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Koyunculuk özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan halkımızın önemli bir geçim kaynağını oluşturmuştur. Ancak, 1980 yılından sonra koyun sayısında önemli bir azalma görülmüştür. 2010 yılından itibaren ise koyunculuğa sağlanan devlet destekleri sayesinde koyun yetiştiriciliği tekrar önem kazanmış ve koyun sayısı yaklaşık %34 civarında artış göstermiştir.

Ülkemizde Akkaraman, Morkaraman, Dağlıç, Kıvırcık, Sakız, Merinos, Karayaka, Karagül, İvesi, Hemşin, Tuj, Malya, Türktahirova, Herik, Acıpayam, Bafra, Sönmez ve Polatlı koyun ırkları bulunmaktadır. Bu ırkların pek çoğu yapılan ıslah ve seleksiyon çalışmaları neticesinde elde edilen önemli gen kaynaklarımızı oluşturmaktadır.

Ülkemizin 2016 yılı kırmızı et üretiminin %9,7'si, sütün ise %8,9'u koyun ve keçiden karşılanmıştır.

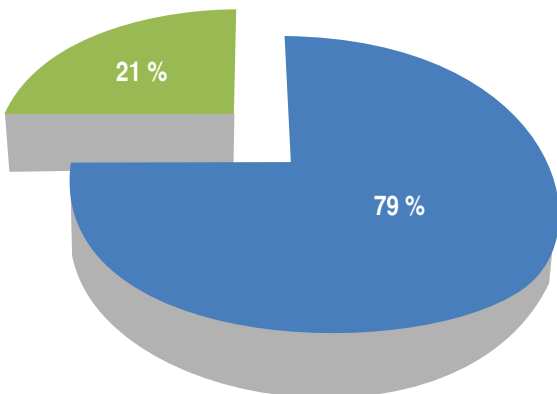
Ülkemizin 2016 yılı kırmızı et üretiminin %9,7'si, sütün ise %8,9'u koyun ve keçiden karşılanmıştır. Toplum olarak koyun eti tüketim alışkanlığımız ve kuzu eti talebindeki sürekli artış koyunculuğun önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kurban Bayramlarında her yıl yaklaşık 2 milyon baş kurbanlık koyun kesimi de koyunculuğun önemini daha da arttırmaktadır.

Tablo 10.Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı (baş)

Yıllar	Koyun	Keçi	Toplam
1991	40.432.340	10.764.198	51.196.538
1995	33.791.000	9.111.000	42.902.000
2000	28.492.000	7.201.000	35.693.000
2005	25.304.325	6.517.464	31.821.789
2010	23.089.691	6.293.233	29.382.924
2011	25.031.565	7.277.953	32.309.518
2012	27.425.233	8.357.286	35.782.519
2013	29.284.247	9.225.548	38.509.795
2014	31.140.244	10.344.936	41.485.180
2015	31.507.934	10.416.166	41.924.100
2016	30.983.933	10.345.299	41.329.232

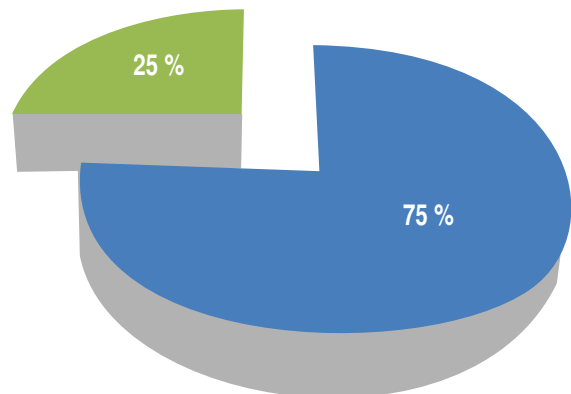
Kaynak: TÜİK

Grafik 7. Koyun ve Keçi Oranları (1991)

■ Koyun ■ Keçi

Grafik 8. Koyun ve Keçi Oranları (2016)

■ Koyun ■ Keçi

Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm dünya ülkelerindeki koyun ve keçi yetiştiriciliğinde önemli gelişmeler gözlenmekte, hayvan sayılarında artışlar görülmektedir. FAO verilerine göre Dünyada 1961 yılında 994 milyon baş koyun, 349 milyon baş keçi varken, 2014 yılında ortalama %21,7'lik bir artışla 1,2 milyar baş koyun ve %188'lik bir artışla 1 milyar baş keçi varlığına ulaşılmıştır.

Ülkemizde geçmiş yıllarda pek çok kesimin geçimini sağlayan keçicilik faaliyeti 1991-2010 yılları arasında önemini kaybetmiş, keçi sayısı 1991 yılında 10,7 milyon baş iken 2010 yılında 6,3 milyon başa düşmüş, 2010 yılından itibaren ise son yıllarda keçi sütü ve ürünlerine olan talebin artması sonucu kademeli olarak 2016 yılında keçi varlığı tekrar 1991 yılı rakamlarına ulaşmıştır.

Dünyadaki pek çok ülkenin et ihtiyacı büyük oranda domuz yetiştiriciliğinden karşılanmaktadır. Ülkemizde domuz eti tüketiminin dinen yasak olması nedeniyle domuz yetiştiriciliği kısıtlı bir alanda sürdürülmektedir.

3.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Faaliyetleri

Kanatlı hayvan yetiştiriciliği, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılıktan sonra, hayvancılığımızın en önemli uğraş alanlarından biridir. Özellikle son yıllarda, kent nüfusunun artması, birim fiyatının görece düşük olması ve beyaz etin sağlıklı olmasından dolayı tüketimi artmıştır. Talebin artması sektörde çok büyük gelişmelere yol açmıştır. Kanatlı hayvan yetiştiriciliği en çok Marmara Bölgesi'nde yapılmakta olup, bunu Ege ve İç Anadolu bölgeleri izlemektedir.

Ülkemizde özel sektör eliyle yürütülen hem yumurta ve hem de et tavukçuluğu iktisadi büyüklüğünün yanında kullanılan teknik ve teknoloji yönüyle pek çok gelişmiş ülkenin önünde bulunmaktadır.

Özellikle son yıllarda, kent nüfusunun artması, birim fiyatının görece düşük olması ve beyaz etin sağlıklı olmasından dolayı tüketimi artmıştır.

4. TİGEM'in Damızlık Yetiştiriciliği Faaliyetleri

4. TİGEM'in Damızlık Yetiştiriciliği Faaliyetleri

4.1. TİGEM'in Kuruluşu

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine tabi bir İktisadi Devlet Teşekkülüdür. TİGEM geçmişte, Zirai Kombinalar, Hara ve İnekhaneler ile Devlet Üretim Çiftlikleri adı altında faaliyetlerini sürdürmüş, Devlet Üretim Çiftlikleri ile Hara ve İnekhanelerin birleştirilmesi sonucunda, 1984 yılında Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olarak faaliyetine başlamış ve teşebbüsün kurumsal yapısı 1994 yılında İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) statüsüne dönüştürülmüştür.

TİGEM'in bir kolunu oluşturan haralar, ordunun ve sarayın iâşe ihtiyacını karşılamak ve at yetiştirmek üzere Osmanlı Devletinin ilk yıllarında kurulmuştur.

1984 yılında Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olarak faaliyetine başlamış ve teşebbüsün kurumsal yapısı 1994 yılında İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) statüsüne dönüştürülmüştür.

TİGEM'in sermayesinin tamamı Devlete aittir. İktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermektedir. Kurumlar Vergisi mükellefidir.

TİGEM'in diğer kolu genç Cumhuriyet'in kurduğu Zirai Kombinalar ve Devlet Ziraat İşletmeleri'ne uzanmaktadır. 1937 yılında kurulan Zirai Kombinalar ordunun ve gerektiğinde halkın gıda ihtiyacını karşılayacaktır. Bunun için yurdun değişik yörelerindeki hazineye ait boş araziler seçilmiş ve buralar çiftlik haline getirilmiştir.

Devlet Ziraat İşletmeleri ise, modern tarım tekniklerinin uygulanması, tarım sanayinin geliştirilmesi ve bu konularda çiftçilere önderlik ve öğreticilik görevi yapması amacıyla Atatürk'ün muhtelif tarihlerde kurduğu çiftlikleri bağışlamasıyla kurulmuştur. Bu çiftlikler, 1950 yılında Zirai Kombinalarla, "Devlet Üretim Çiftlikleri" bünyesinde birleşmiştir.

İmkânların, bilgi ve tecrübenin birleştirilerek, hizmetin geliştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla kurulmuş olan TİGEM, kamuda tarım ve hayvancılık (tohumculuk ve damızlık) konularında çalışan işletmeleri bir çatı altında toplamış bulunmaktadır.

TİGEM'in sermayesinin tamamı Devlete aittir. İktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermektedir. Kurumlar Vergisi mükellefidir.

4.2. TİGEM'in Kuruluş Amacı ve Faaliyet Konuları

TİGEM, tarım ve tarıma dayalı sanayinin ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmetleri üretmek amacıyla kurulmuştur.

TİGEM'in faaliyet konuları ana hatlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

- a) Ülkenin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla yetiştirdiği tohumluk, fidan, fide ve benzeri mallar ile ürettiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek,
- b) İşletmelerde elde edilecek hayvansal ve bitkisel ürünlerle birlikte çiftçilerden alacağı ürünleri kıymetlendirmek için tesisler kurmak, kurdurmak, kurulanlara iştirak etmek,
- c) Bitkisel ve hayvansal üretim, yetiştirme, ıslah konularında araştırmalar yapmak, yaptırmak ve gerektiğinde diğer ıslah ve araştırma kuruluşları ile işbirliği yapmak,
- ç) Ürettiği her türlü ürün ve hizmet konuları ile ilgili olarak çevre çiftçisi ve çiftçi örgütleri ile üretim ve tanıtım amaçlı işbirliğine girmek,
- d) Amaç ve faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu her türlü mal ve hizmeti yurt içi ve yurt dışından temin etmek,
- e) Yurt içi ve yurt dışındaki kişi ve kuruluşlarla işbirliği yaparak her türlü mal ve hizmeti temin etmek, bunları pazara hazırlayarak iç ve dış pazarlarda değerlendirmek,
- f) Üretim ve işletme faaliyetlerinde bulunmak ve tesislerini kurmak üzere özel ve tüzel kişilerden yer kiralamak, kiraya vermek,
- g) İşletme ünitelerinde zaman içinde fonksiyonunu yitirmiş kümes, ahır, depo, sundurma ve benzeri binaların yıpranmaya terk edilmemesi ve ekonomiye kazandırılması için, işletme bütünlüğüne zarar vermemek kaydıyla özel veya tüzel kişilere kiraya vermek,
- ğ) Faaliyet konuları ile ilgili üretim ve işletme tesisleri kurmak üzere yurt içi ve yurt dışı özel ve tüzel kişi ve firmalarla işbirliği yapmak, ortaklık kurmak ve faaliyete geçmesini sağlamak,
- h) Yurt içi ve yurt dışı firmalarla patent, lisans, teknik beceri ve benzeri anlaşmalar yapmak, bilgi ve teknolojiyi mer'i mevzuata göre satmak ve satın almak,
- ı) İşletme yönetimi, proje araştırma, fizibilite ve benzeri mühendislik hizmetlerini yapmak ve yaptırmak,
- i) Çalışma konuları ile ilgili beceri kazandırma seminerleri ve kursları düzenlemek veya düzenletmek.

TİGEM, tarım ve tarıma dayalı sanayinin ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmetleri üretmek amacıyla kurulmuştur.

4.3. TİGEM'de Hayvancılık Faaliyetinin Gelişimi

TİGEM'in bir kolunu oluşturan Haralardan Bursa İl sınırları içerisinde yer alan Karacabey Harası, ilk hayvancılık faaliyetinin başladığı birim olarak bilinmektedir. Bu İşletme Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde yani 1300'lü yıllarda, Orhan Gazi tarafından askerin at ve gıda ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda bunu diğer haraların açılması izlemiştir. Haralar kuruluşlarından itibaren belirli dönemlerde kesintiye uğrasa da genelde faaliyetlerini Cumhuriyet dönemine kadar etkin bir şekilde sürdürmüştür.

Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarının olağanüstü zor koşulları karşısında milyonlarca insanını ve hesap edilemeyecek büyüklükteki ekonomik değerlerini kaybeden ülkemizin toplam hayvan varlığının 17 milyona gerilemiş olduğu tahmin edilmektedir. Ülkemizde, Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından ekonomik, sosyal, kültürel ve sınıai alanlarda kalkınma seferberliği başlatılmıştır. Seferberliğin başlatıldığı sektörlerden biri de hayvancılık olmuştur.

Hara ve İnekhaneler bu çalışmalarını Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü çatısı altında 1984 yılında birleşinceye kadar sürdürmüşler, ülkemiz hayvancılığının gelişmesine çok önemli katkı sağlamışlardır.

Atatürk dönemi hükümetleri daha Milli Mücadele'nin ilk yıllarından itibaren bir yandan ülke hayvancılığında büyük telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla mücadele ederken, diğer yandan hayvancılığı geliştirmek için ıslah ve çoğaltma çalışmalarını da yürütmüştür. Ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanan bir ülkede alınması gereken önlemlerin başında hayvancılığın geliştirilmesine yönelik teşvik uygulamaları gelmektedir. Bu nedenle, daha savaş devam ederken uygulanmaya başlanan teşvik politikaları, İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilen hayvancılığın korunması ve geliştirilmesine ilişkin kararların ardından hızlanarak ve kapsamı genişletilerek sürdürülmüştür.

Yaklaşık 15 yıllık inançlı ve azimli bir mücadele sürecinin ardından 1938 yılına gelindiğinde Milli Mücadele'nin başlarında %40'lara ulaşan telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalık vakaları minimum düzeye inmiştir. 1923 yılında yaklaşık 17.210.000 baş olan toplam hayvan varlığı 1937 yılı sonu itibarıyla 50.352.000 başa ulaşmıştır.

Hara ve İnekhaneler bu çalışmalarını Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü çatısı altında 1984 yılında birleşinceye kadar sürdürmüşler, ülkemiz hayvancılığının gelişmesine çok önemli katkı sağlamışlardır.

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün diğer kolunu oluşturan ve 1 Mart 1950 tarihli ve 5433 sayılı Kanun çerçevesinde kurulan Devlet Üretme Çiftlikleri döneminde yurt dışından ithal edilen Siyah-Alaca, Esmer, Simmental, Jersey ve Limousin ırklarında damızlık sığırlarının yetiştiricilikleri yapılmıştır. Bölge ekolojisine adaptasyonu sağlanan bu hayvanlardan elde edilen damızlıklar ülkemiz hayvan yetiştiricilerine dağıtılmıştır. Ülkemiz sığırlarının kültür ırklarına dönüştürülmesinde bu çiftlikler etkin bir şekilde rol oynamıştır.

Devlet Üretme Çiftlikleri, ülkemizde mevcut koyun ırklarının geliştirilmesi, melezleme çalışmaları ile yeni ırkların elde edilmesi, damızlık olarak üretimi yapılan bu hayvanların ülkemiz hayvan yetiştiricilerine dağıtımlarının yapılması ve ülkemiz koyuncululuğunun geliştirilmesinde önemli görevler yürütmüş ve başarılı olmuştur. Ülkemiz hayvancılığının 1980'li yıllara kadar önemli bir gelişme göstermesinde etkin görevi Hara ve İnekhanelerle birlikte Devlet Üretme Çiftlikleri üstlenmiştir.

TİGEM'in en önemli görevlerinden birisi "Ülkenin hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla yetiştirdiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek" olarak belirlenmiştir. Hara ve İnekhaneler ile Devlet Üretme Çiftliklerinden devralınan sığır, koyun, keçi, Safkan Arap atı, tavuk ve hindi gibi hayvanlarla yetiştiricilik faaliyetlerine devam edilmiştir. Hayvancılık faaliyetlerinin tamamı ülkemiz hayvancılık sektörünün ihtiyacı olan üstün vasıflı ve hastalıklardan ari damızlık taleplerinin karşılanmasına yönelik olarak sürdürülmüştür.

Özel sektör firmaları tarafından modern tesislerde tavukçuluk ve hindicilik faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmeye başlanılmasından sonra TİGEM bu alandaki faaliyetlerini bırakarak, diğer faaliyetlerine daha fazla ağırlık vermiştir. TİGEM, günümüz şartlarında elinde bulundurduğu arazi varlığı ve alt yapı imkânları ile sahip olduğu bilgi birikimi ve deneyimli personel varlığı açısından ülkemizin damızlık hayvan sorunlarını önemli ölçüde çözebilecek kapasiteye sahiptir.

Türkiye'de hayvancılığın gelişmesi alınacak birçok mali ve teknik tedbirin yanı sıra üstün nitelikli damızlık temini ile de yakından ilgilidir. TİGEM, ülkemiz hayvancılık sektörünün en önemli girdilerinden olan üstün vasıflı ve hastalıklardan ari damızlık sığır ve koyun yetiştiriciliği yapmaktadır.

2016 yılında TİGEM'e bağlı işletmelerin 14'ünde sığır, 9'unda koyun, 3'ünde atçılık, 2'sinde keçi, 2'sinde kangal köpeği, 3'ünde arı ve 2'sinde de ceylan yetiştiriciliği yapılmıştır.

TİGEM'e bağlı işletmelerde genellikle hayvancılık ve bitkisel üretim faaliyetleri birlikte yapılmaktadır. Hayvancılık başlı başına bir ihtisas konusu olup, ekonomik anlamda hayvancılık yapılabilmesi için şartları uygun olan bazı işletmelerin hayvancılık ihtisas işletmeleri haline dönüştürülmesi çalışmalarına 2008 yılında başlanmış, öncelikle Ceylanpınar, Koçaş, Çukurova, Anadolu, Gözlu, Karacabey, Polatlı ve Türkgeldi İşletmelerinde gerekli alt yapı yatırımları tamamlanmıştır.

Hayvancılık işletmeciliğinde kaba ve kesif yem temini çok önemlidir. Bu itibarla, sulu ziraat yapılan işletmelerde, kaba yem üretimine daha fazla alan ayrılmasına ve buna paralel olarak hayvan sayısının artırılmasına başlanmıştır.

Türkiye hayvancılığının geliştirilmesinde TİGEM'in yetiştirdiği damızlıkların önemli bir yeri vardır. Zira söz konusu damızlıklar buldukları bölgenin ekolojisine ve o bölgedeki hastalıklara adapte olacak şekilde yetiştirilmektedir. Bu damızlıklar üreticiye dağıtıldığında ekolojiye uyum sorunu olmadığı gibi ülkemizdeki mevcut hastalıklardan dolayı telefat riski ve oranı da oldukça düşüktür.

TİGEM, günümüz şartlarında elinde bulundurduğu arazi varlığı ve alt yapı imkânları ile sahip olduğu bilgi birikimi ve deneyimli personel varlığı açısından ülkemizin damızlık hayvan sorunlarını önemli ölçüde çözebilecek kapasiteye sahiptir.

TİGEM de yetiştirilen damızlıklarda ekolojiye uyum sorunu olmadığı gibi ülkemizdeki mevcut hastalıklardan dolayı telefat riski ve oranı oldukça düşüktür.

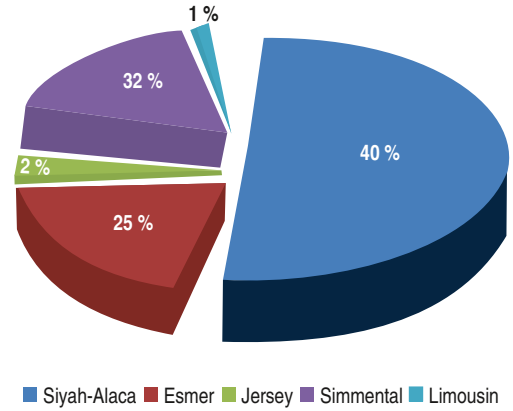
4.4. TİGEM'de Sığırcılık Faaliyeti ve Damızlık Dağıtımı

Sığırcılık faaliyeti, işletmelerin bulunduğu bölge ekolojileri ve yetiştiricilerin istekleri dikkate alınarak, Siyah-Alaca, Esmer, Simmental, Jersey ve Limousin ırkı hayvanlarla sürdürülmektedir.

Tablo 11. TİGEM'in Sığır Varlığı

Sığır Irkları	Ana Kadro (baş)	Toplam (baş)
Siyah-Alaca	6.455	12.271
Esmer	3.335	7.768
Jersey	329	622
Simmental	4.026	9.914
Limousin	111	189
TOPLAM	14.256	30.764

Grafik 9. TİGEM Sığır Varlığının Irklara Göre Dağılımı

TİGEM'in yetiştiriciliğini yaptığı damızlık sığır varlığının tamamı kültür ırkı hayvanlardan oluşmaktadır. Toplam sığır varlığının; süt verimi yönüyle gelişmiş Siyah-Alaca ırkı %40'ını, Jersey ırkı %2'sini, hem süt ve hem et yönüyle gelişmiş kombine verimli Simmental ırkı %32'sini ve Esmer ırkı %25'ini, et yönüyle gelişmiş Limousin ırkı %1'ini oluşturmaktadır.

TİGEM'in elinde bulundurduğu sığır varlığı; yapılan seleksiyonlarla önemli bir genetik ilerleme kaydetmiş, bölgelere adaptasyonları sağlanmış, hastalıklardan arı, üstün vasıflı, AB ülke ortalamalarının üzerinde süt verim ortalaması olan hayvanlardan oluşmaktadır.

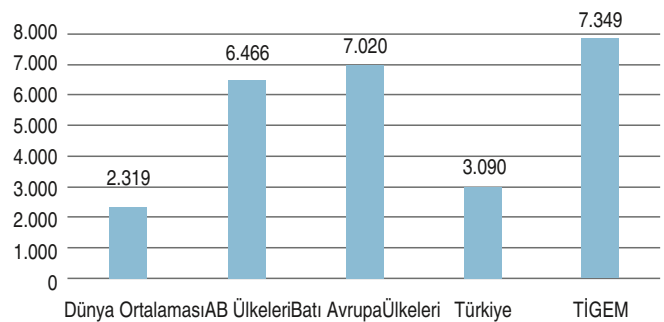
TİGEM'in 2016 yılında bir laktasyon döneminde ortalama süt verimleri Siyah-Alaca ırkında 8.742 kg/baş, Esmer ırkında 6.850 kg/baş, Jersey ırkında 6.550 kg/baş ve Simmental ırkında 5.434 kg/baş olup, genel ortalama ise 7.349 kg/baş olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 12. Ülkelerin Laktasyon Dönemi Süt Verimleri

Ülke	Verimi (kg/baş)
Dünya Ortalaması	2.319
AB Ülkeleri	6.466
Batı Avrupa Ülkeleri	7.020
*Türkiye	3.090
*TİGEM	7.349

Kaynak: FAO
* 2016 verisi

Grafik 10. Ülkelerin Laktasyon Süt Verimleri

TİGEM'in Yetiştiriciliğini Yaptığı Sığır İrkları

SİYAH ALACA

Kökene Hollanda'nın Frizya bölgesidir. Holsteinler sütçü yönlü geliştirilen kültür sığır ırklarının iri yapıları arasındadır. Renk siyah-beyazdır. Tam bir sütçü kapasiteye sahiptir. Beden önden arkaya doğru yavaş yavaş genişlik ve derinlik kazanır. Baş, asil ve zarif, deri ince ve yumuşak olup, boyunda vertikal kıvrımlar yapar. Tüyle kısa ve parlaktır. Sırt, bel ve sağrı düzgün bir hat şeklindedir. Memeler büyük, yumuşak ve iyi şekillenmiş olup, önden karın altı ve arkada yukarıya doğru düzgün bir şekilde uzanarak bağlanmıştır. Uzun ve belirgin süt damarları da sütçülük kabiliyetinin göstergesidir. Laktasyon süt verimi ortalama 8.000 Kg. civarındadır. Bakım ve beslenme şartları iyileştirilerek daha yüksek süt verim elde edilebilir. Siyah-Alaca erkeklerin ergin ağırlığı 900-1.000 Kg. arasındadır. Dolayısıyla besi kabiliyeti yönünden de tatmin edicidir.

ESMER

Anavatan İsviçredir. Renk, griden siyaha yakın koyu kahverengine kadar değişir. Sırtta ak renkte bir ester izgisi vardır. Kulak içinde tüyle çoğunlukla uzun ve beyazdır. Burun ucu, kuyruk ucu, dil ve boynuz uçları siyahdır. Vücut ağırlığı dişilerde 600 Kg. civarında olup, erkeklerde 800-900 Kg. a kadar çıkmaktadır. Meme yapısı ve memenin karın duvarına bağlantısı uygun ve kuvvetlidir. Laktasyon süt verimi 6.000-7.000 Kg. kadardır. Yerli ırk melezlerinde 1. generasyon süt verimini % 60 oranında artırır. Esmer ırk sığırlar yüksek besi kabiliyetine sahiptir. Beside 900-1.000 Gr. civarında günlük canlı ağırlık kazanabilirler. Bu yönleriyle kombine verimli ırk olarak kabul edilen esmerler, değişik iklim şartlarına kolayca uyum sağlayabilmektedir. Bilhassa Orta ve Doğu Anadolu iklimlerinde geniş bir yelpazede yetiştirilmektedir.

JERSEY

Anavatan İngiltere ile Fransa arasındaki Jersey Adasıdır. Türkiye'ye ilk olarak 1958 yılında Amerikadan Samsun-Karaköy Harasına getirilmiş, daha sonraları İngiltere ve Danimarkadan da ithal edilmiştir.

Karadeniz Bölgesi, Jersey yetiştirme alanı olarak tespit edilmiştir. Jerseyler süt sığır ırklarının en ufak yapılısıdır. İnekler ortalama 400 Kg. canlı ağırlıktadır. Jerseylerde renk açık kahverenginden siyaha kadar değişir, en yaygın olan geyik rengidir, bazılarının da beyaz alacalık görülebilir. Meme yapısı ve meme bağlantıları yönünden seçkin özelliklere sahip olan Jerseyler, süt ırkları içinde yemi en ekonomik şekilde süte çevirir. Jerseyler laktasyonda % 5-6 yağlı, 3.500-4.500 Kg. süt verir. Jerseylerde et verim özelliği yetersizdir.

SİMMENTAL

Anavatanı İsviçre'dir. Et ve süt verimi olarak kombine verimli bir ırktır. Hakim renk kompozisyonu sarı-beyaz alacaktır. Başta genelde beyazlık bulunur. Tırnak yapısı ve kostitusyonu dayanıklı olması nedeni ile ülkemiz iklim ve arazi şartlarına çabuk adapte olmuştur. Bu özelliği ve kombine verimliliği nedeni ile son zamanlarda sığır yetiştiricileri tarafından tercih edilen bir ırk olmuştur. Canlı vücut ağırlığı ergin dişilerde 600-650 Kg., ergin erkeklerde 750-850 Kg. civarındadır. Beside günlük canlı ağırlık artışı 1.000 gr.'ın üstündedir. Beside genelde hayvanların et randımanı % 55-60 arasındadır.

LİMOUSİN

Anavatanı Fransa'dır. Et yönünde geliştirilmiş bir ırktır. Tenler buğday kırmızısı rengine olup, meme ve gözler etrafında siyah halka vardır. Beden uzun, derin ve geniş, ergin dişilerde canlı ağırlık 600 kg., ergin erkeklerde ise 1.000 kg. kadardır. Buzağuların doğum ağırlığı 35 kg. civarındadır. Beside genelde canlı ağırlık artışı 1.300 gr. a kadar çıkar. Entansif beside et randımanı % 65, ekstansif beside ise % 40-45 civarındadır. En kaliteli sığır eti Limousin etidir.

Türkiye'de sığır ıslahı faaliyetlerinde, TİGEM'e ait işletmeler dışında, son dönemlere kadar ciddi ilerlemeler sağlanamamıştır. Bunda, genetik ve çevresel ıslah çalışmalarının birlikte yürütülememesi, üreticilerin örgütlenememesi gibi birçok unsur etkili olmuştur. Ülkemiz sığır verim seviyelerinin yükseltilmesi, bakım ve besleme koşullarının iyileştirilmesinin yanında genetik yapılarının iyileştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

TİGEM, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren ülkemiz sığır verim düzeylerinin yükseltilmesi amacıyla üstün vasıflı damızlık dağıtımlarının yanında, suni tohumlama öncesinde damızlık boğa dağıtımını yapmıştır. Ayrıca TİGEM, suni tohumlama tekniğinin kullanılmasının başlangıcından itibaren ülkemizde bir ilk olarak Samsun Karaköy Tarım İşletmesinde Suni Tohumlama Laboratuvarı kurmuş, verim potansiyeli yüksek boğalar seçilerek, sperma üretimine başlamış ve ülkemiz yetiştiricilerine dağıtım yapmıştır.

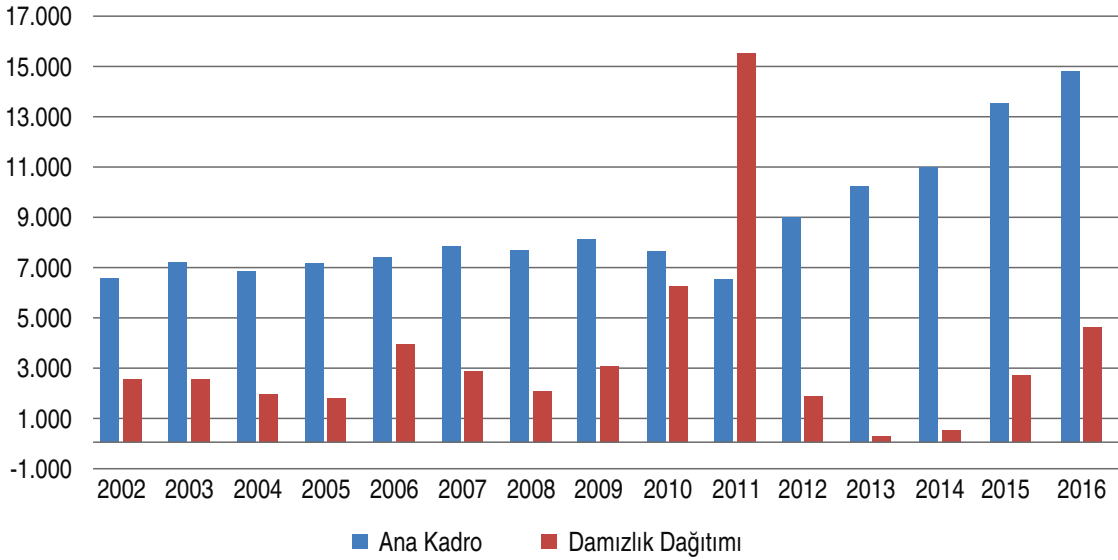
Ülkemiz sığırcılık verimlerinin AB ülkelerindeki seviyelere çıkarılması, sığırlarda gerekli genetik ilerlemenin sağlanabilmesi için damızlık sığıra duyulan ihtiyaç her geçen gün hızla artmaktadır.

Tablo 13. TİGEM'in Sığır Varlığı ve Damızlık Dağıtımı

Yıllar	Ana Kadro (baş)	Toplam Damızlık (baş)	Damızlık Dağıtımı (baş)		
			TİGEM Yetiştirmesi	İthal Damızlık	TOPLAM
2003	7.196	17.324	2.542	-	2.542
2004	6.887	16.965	1.927	-	1.927
2005	7.226	17.475	1.801	-	1.801
2006	7.375	16.085	3.942	-	3.942
2007	7.883	16.889	2.861	-	2.861
2008	7.712	17.510	2.107	-	2.107
2009	8.152	17.621	3.047	-	3.047
2010	7.673	14.921	4.623	1.665	6.288
2011	6.525	14.787	2.159	13.402	15.561
2012	9.011	17.202	776	1.060	1.836
2013	10.227	20.842	223	1	224
2014	11.027	26.137	500	0	500
2015	13.709	29.420	2.356	140	2.496
2016	14.256	30.764	4.607	-	4.607

Grafik 11. TİGEM'in Büyükbaş Damızlık Dağıtımları

Hayvan ıslahının uzun, zahmetli ve çok yatırım gerektiren bir faaliyet olması nedeniyle, kamu tarafından veya kamu desteği ile yapılması zorunluluk arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye'de, özel sektör tarafından hayvancılığa yapılan yatırımlar arasında hayvan ıslahı ile ilgili çalışmalara yer verilememektedir.

Türkiye'de hayvancılığın tarım ekonomisi içerisindeki payı 2016 yılında %31 iken bu oran gelişmiş ülkelerde yaklaşık %50-55 seviyelerindedir. Ülkemiz hayvancılık sektörünün gelişimine katkıda bulunmak amacıyla TİGEM, kaliteli ve yeterli miktarda damızlık üretmek için çalışmalarına hız vermiştir. Bu kapsamda 2015 yılı sonunda 7 işletmede toplam 15.200 ana kadro kapasiteli komple damızlık sığır tesisleri yapılmış ve hizmete alınmıştır. En son teknolojilerle donatılmış bu sığırçılık tesislerinde en ileri tekniklerin uygulanması ile ülkemize çağdaş ve karlı sığırçılık işletmeleri kazandırılmıştır.

TİGEM, vizyonuna uygun olarak üstlendiği misyonu gereği kendisine damızlıkla ilgili verilmiş görevi bundan önceki dönemlerde olduğu gibi gelecekte de daha etkin bir şekilde sürdürmesi, gelen damızlık taleplerini önemli ölçüde karşılaması, ülkemiz sığırçılığının verim ve kalitesinde artış sağlanmasına önemli katkıda bulunması amacıyla mevcut 14.256 baş ana kadrosuyla sürdürdüğü sığırçılık kapasitesini 2018 yılı sonunda 16.200 ana başa çıkarmayı hedeflemiştir.

Tablo 14. TİGEM'in Büyükbaş Hayvancılık Üretimleri

Yıllar	İnek sütü (kg)	Buzağı (baş)
2003	35.434.000	7.034
2004	38.709.351	7.160
2005	38.341.027	7.162
2006	38.346.842	7.065
2007	39.861.123	7.311
2008	42.199.144	7.207
2009	40.623.079	7.336
2010	43.650.181	8.128
2011	34.454.122	6.044
2012	43.473.735	6.744
2013	54.531.648	7.845
2014	57.220.296	9.883
2015	73.410.191	11.279
2016	76.980.500	11.325

TİGEM, son 14 yılda ülkemiz yetiştiricilerine toplam 50 bin baş damızlık siğir dağıtımını gerçekleştirmiş, önümüzdeki dönemde yapmayı planladığı büyük ölçekli yatırımlarla her yıl 6.000 baş damızlık dağıtımını hedeflemiştir.

Türkiye'deki kültür ırkı nitelikli siğir varlığının artırılması konusunda kendisine düşen görevi kuruluşundan bu yana etkin bir şekilde sürdüren TİGEM, son 14 yılda ülkemiz yetiştiricilerine toplam 50 bin baş damızlık siğir dağıtımını gerçekleştirmiş, önümüzdeki dönemde yapmayı planladığı büyük ölçekli yatırımlarla her yıl 6.000 baş damızlık dağıtımını hedeflemiştir.

Sultansuyu İşletmesinde 2011 yılında hizmete açılan döl kontrollü Sperma Üretim Merkezinde şu ana kadar üretim izni alınmış olan toplam 40 baş boğadan 2,1 milyon doz sperma üretilmiştir. İşletmelerde teste tabi tutulan spermallerden 2017 yılı içerisinde ilk test edilmiş boğaların elde edilmesi planlanmaktadır. Önümüzdeki dönemlerde elde edilecek olan üstün vasıflı boğalara ait spermallerle, ülkemizin bu alandaki ithalatının önemli bir kısmı ortadan kaldırılacaktır.

4.5. TİGEM'de Koyunculuk Faaliyeti ve Damızlık Dağıtımı

TİGEM 2016 yılında koyunculuk faaliyetlerini 9 işletmede 10 ırk (Merinos, Morkaraman, Akkaraman, İvesi, Bafra, Acıpayam, Malya, Türktahirova, Kıvırcık ve Polatlı) ve 85.287 baş ana olmak üzere toplam 179.069 baş damızlıkla sürdürmüştür.

Tablo 15. TİGEM'in Koyun Varlığı (Baş)

İrki	Ana Kadro	Toplam Damızlık	Oranı (%)
İvesi	33.907	88.130	49,22
Merinos	18.324	32.498	18,15
Akkaraman	17.182	31.702	17,70
Morkaraman	6.076	9.387	5,24
Malya	2.511	4.142	2,31
Bafra	2.532	5.131	2,87
Acıpayam	1.140	2.003	1,12
Kıvırcık	1.586	2.590	1,45
Türktahirova	885	1.539	0,86
Polatlı	1.144	1.947	1,09
TOPLAM	85.287	179.069	100,00

TİGEM'in yetiştiriciliğini yaptığı İvesi, Merinos, Akkaraman, Morkaraman ve Kıvırcık koyun ırklarından süt, et ve yapağı verim yönüyle öne çıkan yeni koyun ırklarının üretilmesi amacıyla TİGEM - Üniversite iş birliğine dayalı uzun yıllar sürdürülen ıslah çalışmaları sonucunda Acıpayam, Anadolu Merinosu, Karacabey Merinosu, Bafra, Malya, Polatlı ve Türktahirova koyun ırkları elde edilmiştir.

TİGEM'in Yetiştiriciliğini Yaptığı Koyun Irklarının Özellikleri

Morfolojik Özelliği ve Fizyolojik Özelliği

<p>Acıpayam Koyunu</p> 	<p>Vücut beyaz, yapağılı ve lekelidir. Baş ve ayaklarda kahverengi lekeler vardır. İri bir vücut yapısına sahiptir. Koyunlar boynuzsuz, koçlar boynuzlu olabilir. Kuyruk orta yağlıdır. Meme bezel meme yapısındadır. Kırlı yapağı gömlek ağırlığı : 2-2,5 kg. Canlı ağırlık (koyunlarda) : 60-70 kg. (koçlarda) : 100-130 kg. Laktasyon süresi : 150 gün Laktasyon süt verimi : 180-200 lt. Döl Verimi : % 130-140</p>
<p>Akkaraman Koyunu</p> 	<p>Vücut rengi beyazdır. Ağız, burun, göz etrafında ayaklarında siyah lekeler vardır. Koçlar boynuzlu, koyunlar boynuzsuzdur. Kuyruk üç parçalı yuvarlak yapılı ve S harfi görünümündedir. Yapağı kaba karışıktır. Orta cüsseli bir ırktır. Cidago yüksekliği, 65 cm civarındadır. Ulaş TİM'deki Kangal tipi ortalama tipe göre daha iridir. Kırlı yapağı gömlek ağırlığı: 1,5-2 kg. - Canlı ağırlık (koyunlarda) : 35-40 kg. Canlı ağırlık (koçlarda) : 50-60 kg. Laktasyon süt verimi: 40-55 lt. Döl Verimi : %115-135 Gözlü, Kâzımkarabekir, Malya ve Ulaş Tarım İşletmesi Müdürlükleri'nde</p>
<p>Anadolu Merinosu Koyun</p> 	<p>Vücut, baş ve bacaklar beyazdır. Lekelik istenmez. Kuyruk ince ve kısadır. Koyunlar boynuzsuz, koçlar boynuzlu olabilir. Kırlı yapağı gömlek ağırlığı: 3,0-3,5 kg. Canlı ağırlık (koyunlarda) : 50-60 kg. (koçlarda) : 80-100 kg. Laktasyon süresi: 120 gün - Laktasyon süt verimi : 70-100 kg. Döl Verimi : % 120 - Karkas ağırlığı : 30-35 kg. - Et Randımanı : % 45-50 Alman Et Merinosları ile Akkaramanların melezlenmesiyle elde edilmişlerdir. Bu Merinos tipi % 75-80 genotipi taşır. Polatlı ve Altınova Tarım İşletmesi Müdürlüğü'nde damızlık olarak satılmaktadır</p>
<p>Bafra Koyunu</p> 	<p>Sakız koyununun Karayaka koyunlarıyla melezlenmesi sonucu oluşturulmuştur. %75 Sakız ve %25 Karayaka kanı taşır. Vücut beyaz yapağı ile örtülüdür. Ağız, göz etrafı ve kulaklarda siyah lekeler rastlanır. Ortalama canlı ağırlık 62 kg., cidago yüksekliği 68 cm., vücut uzunluğu 71 cm'dir. Kırlı gömlek ağırlığı : 2,2 Kg. dır. Canlı ağırlık (koyunlar) : 60 Kg. Canlı ağırlık (koçlar) : 70 Kg. Laktasyon süresi : - Laktasyon süt verimi : Döl verimi : % 178</p>
<p>İvesi Koyunu</p> 	<p>Vücut orta yapılıdır. Süt tipine uygun, ince fakat sağlam kemik yapısına sahiptir. Yağlı kuyrukludur. Erkekler boynuzludur. Baş kırlı sarı ve kahverengi renklidir. Vücut beyaz-kremdir. Kırlı yapağı gömlek ağırlığı: 2-2,5 kg. Canlı ağırlık (koyunlarda) : 50 kg. Canlı ağırlık (koçlarda) : 70 kg. Laktasyon süt verimi: 180 lt. Döl Verimi : %125-140 Ceylanpınar TİM'de damızlık satışı yapılmaktadır</p>

Morfolojik Özelliği ve Fizyolojik Özelliği

Karacabey Merinosu

Vücut beyaz, kısa ve ince yapığalı, karın altı ve bacaklar yapığalı, baş yapığsız, kuyruk ince ve uzun, genellikle 30 cm. omuzdan itibaren kesiktir. Koyunlar boynuzsuz, koçlar bazen boynuzludur.
Kirlı yapığı gömlek ağırlığı: 3,0-3,5 kg.
Canlı ağırlık (koyunlarda) : 50-60 kg. (koçlarda) : 80-100 kg.
Laktasyon süresi: 70 gün - Laktasyon süt verimi: 30-35 kg.
Karkas ağırlığı: 25-30 kg. - Döl Verimi : % 120 - Et Randımanı : % 45-50
Alman- Et Merinosları ile Kıvırcık koyunlarının çevirme melezleridir. % 90-95 Merinos genotipi taşırlar

Malya Koyunu

Vücut beyazdır, baş ve bacaklarda siyah lekeler bulunabilir. Kuyruk yarım yağlı. Kirlı yapığı gömlek ağırlığı : 2,4-2,8 kg.
Canlı ağırlık (koyunlarda) : 45-50 kg. (koçlarda) : 70-90 kg.
Laktasyon süresi : 120 gün
Laktasyon süt verimi : 30-35 kg.
Döl Verimi : % 110
Karkas ağırlığı : 35-45 kg. - Et Randımanı : % 45-50
Alman-Et Merinoslarının Akkaraman Koyunlarıyla birleştirme (kombinasyon) melezlemesi yöntemiyle çiftleştirilmesi suretiyle oluşturulmuştur.

Morkaraman Koyunu

Vücut kahverengi ve kaba yapığalı, kuyruk yassı ve yağlı. Yüksek bacaklılık, dişiler ve erkekler genellikle boynuzsuz.
Kirlı gömlek ağırlığı: 1.5-2.5 Kg.dır.
Canlı ağırlık (koyunlar) : 30-40 Kg.
Canlı ağırlık (koçlar) : 40-50 Kg.
Laktasyon süresi: 120-150 gün. - Laktasyon süt verimi: 60-200 Kg.
Döl verimi : % 104-108
Karkas ağırlığı: 15-20 Kg. - Et randımanı : % 50
Kazım Karabekir Tarım İşletmesinde yetiştirilmektedir ve damızlık olarak satılmaktadır

Polatlı Koyunu

Vücut iri ve derin, sırt geniş, kuyruk ince, uzun ve yağsızdır. Erkek ve dişileri boynuzsuzdur.
Yüz çıplak ve hafif dişbükeydir.
Kirlı yapığı gömlek ağırlığı: 2,5-3 kg.
Canlı ağırlık (koyunlarda) : 70 kg.
(koçlarda) : 100-110 kg.
Döl Verimi : % 150
Ile de France ve Akkaraman koyunlarının melezlenmesiyle oluşturulmuştur.

Tahirova Koyunu

Vücut, baş ve bacaklar beyazdır. Orta uzun boynu, uzun ve sallı bir vücudu vardır. Koyunlar boynuzsuz, koçlarda boynuzlulara rastlanabilir. Kuyruk ince ve uzundur. Memeleri bezel meme görünümündedir.
Kirlı yapığı gömlek ağırlığı : 2-2,5 kg.
Canlı ağırlık (koyunlarda) : 50 kg. (koçlarda) : 70-80 kg.
Laktasyon süresi : gün - Laktasyon süt verimi : 150-180 kg.
Döl Verimi : % 140-150
Karkas ağırlığı : 30-35 kg. - Et Randımanı : % 50
Trakya Bölgesi için elde edilen Tahirova tipi koyun, Türkgeldi ile Tahirova koyunu melezidir. Karacabey Tarım İşletmesi Müdürlüğü'nde damızlık olarak satılmaktadır.

TİGEM, ülkemiz koyunculunun gelişmesi ve ıslahı ile koyun ırklarımıza ait gen kaynaklarının korunmasında etkin olarak rol almıştır. Kuruluşundan günümüze kadar ülke koyunculunun geliştirilmesi için yapılan bütün çalışmalarda yer almış ve kendisine verilen görevleri yerine getirmeyi başarı ile sürdürmüştür.

**TİGEM,
koyunculuktaki
ıslah
çalışmalarıyla
Türkiye'nin en
büyük ıslahçı
kuruluşlarındandır.**

TİGEM'de, bazı yerli ırklarda kendi aralarında ya da yurtdışından getirtilen muhtelif ırklarla değişik melezlemeler yapılarak, elde edilen tiplerle de çalışmalar yapılmaktadır. Bunun son yıllardaki en güzel örneği; Sakız-Karayaka melezi olan Bafra koyunudur. TİGEM, koyunculuktaki bu çalışmalarınıyla Türkiye'nin en büyük ıslahçı kuruluşudur.

TİGEM'in, Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren yetiştiriciliğini yaptığı ve ülkemizin sahip olduğu önemli gen kaynaklarından olan saf koyun ırkları; Akkaraman, Morkaraman, Kıvırcık, İvesi ve Merinos'tur. TİGEM'in üniversiteler ile müştereken yürüttüğü özverili çalışmalar sonucunda ıslah ettiği melez ırklar ise; Anadolu Merinosu, Karacabey Merinosu, Malya, Türktahirova, Acıpayam, Bafra ve Polatlı koyunudur.

TİGEM'e bağlı Ceylanpınar Tarım İşletmesinde Dünyanın en büyük İvesi ırkı koyun popülasyonu bulunmaktadır. İvesi ırkı elit sürülerinde ortalama süt verimi 250 kg/baş'a kadar ulaşmıştır.

Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesine İlişkin Bakanlar Kurulunun 2016/8540 sayılı Kararı kapsamında, genç çiftçilere 2016 yılında damızlık dağıtımında TİGEM görevlendirilmiştir.

Proje kapsamında, çiftçi başına 30.000 TL' ye kadar hibe ödemesi yapılacağı yer almaktadır. Söz konusu proje ile hak sahibi her genç çiftçiye 38 baş koyun-keçi ve 2 baş koç-teke olmak üzere 40 baş damızlık küçükbaş veya 6 baş sığır verilmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda; 8.514 kişiye 51.084 baş sığır ve 2.682 kişiye 107.280 baş damızlık küçükbaş dağıtımı planlanmıştır.

**TİGEM, 2016 yılında Genç
Çiftçi pojesi kapsamında
107.208 baş damızlık koyun
ve 51.084 baş damızlık sığır
dağıtmıştır.**

Merinos ırkı damızlık koyunun yurt içinden temininde gerek ırk özellikleri gerekse fiyat yönünden sıkıntılar yaşandığından ithalat yoluyla tedarik edilmesi planlanmıştır. İlave küçükbaş talepleri de Merinos ırkı koyuna yönlendirilmiş ve ihtiyacın yurtdışından karşılanması için sözleşmeler imzalanmıştır. Ancak tedarikçi firmaların Merinos ırkı koyunları yeterince temin edememeleri nedeniyle programa alınan miktarda damızlık koyun ithal edilememiştir. İki Kurum arasında varılan mutabakat çerçevesinde

alınan Merinos ırkı koyun taleplerinin bir kısmının Akkaraman, Morkaraman, İvesi, Kıvırcık, Karayaka, Pırıt-Pırlak vb. gibi yerli ırklara yönlendirilerek, bu şekilde temin yoluna gidilmiştir.

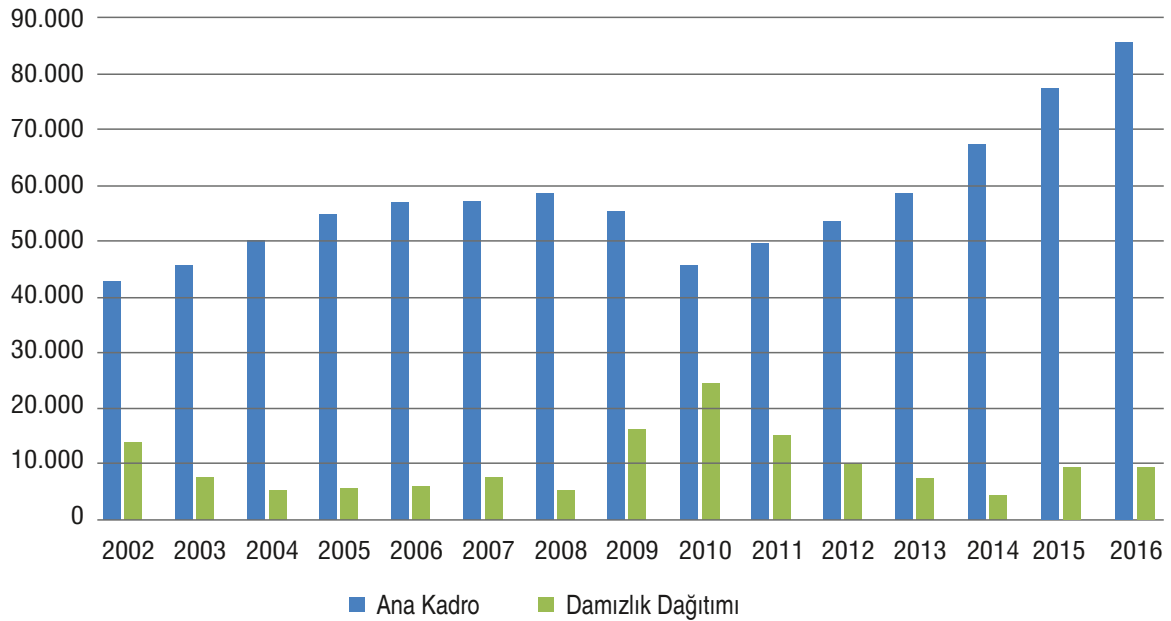
Genç Çiftçi Projesi kapsamında; küçükbaş olarak muhtelif ırklarda (Akkaraman, Morkaraman, Merinos, Hemşin, Karayaka, İvesi, Kıvırcık, Pırıt-Pırlak ile Kıl ve Kilis keçisi) ithal ve yerli ırklardan olmak üzere toplam 107.280 baş damızlık koyun dağıtımı yapılmıştır. Büyükbaş hayvanda ise muhtelif ırklarda (Charole, Brownswiss, Herefort, Angus, Clavel, Simmental, Limousin, Belçika mavis, Avrupa kırmızısı, Aubrac, Blonde d'Aguitane, Jersey) 51.084 baş damızlık sığır ithal edilerek, hak sahiplerine dağıtılmıştır.

TİGEM, son 15 yılda toplam 146 bin baş damızlık koyun dağıtımını gerçekleştirmiştir.

Tablo 16. TİGEM'in Damızlık Koyun Varlığı ve Damızlık Dağıtımı (Baş)

Yıllar	Ana Kadro	Toplam Damızlık	Damızlık Dağıtım
2003	45.764	88.278	7.875
2004	49.876	95.065	5.341
2005	54.610	97.470	5.480
2006	57.182	94.597	5.839
2007	57.050	106.420	7.692
2008	58.651	98.169	5.496
2009	55.499	115.864	16.411
2010	45.805	103.034	24.586
2011	49.404	104.427	15.050
2012	53.484	113.529	10.268
2013	58.466	121.601	7.266
2014	67.274	144.629	4.327
2015	77.190	159.811	8.146
2016	85.287	179.069	8.172

Grafik 12. TİGEM'in Damızlık Koyun Dağıtımları

TÜİK verilerine göre ülkemizin 2016 yılında yaklaşık 1 milyon 173 bin ton olan kırmızı et üretiminin %90'ı sığır (bir milyon 59 bin ton), %7'si koyun (82 bin ton) ve %3'ü keçi (31 bin ton) den sağlanmıştır.

Kaba yemin pahalı ve mera veriminin düşük olduğu ülkelerde koyunculuk, kaba yemin ucuz ve mera veriminin yüksek olduğu ülkelerde sığırçılık ağırlık kazanmaktadır. Ülkemizdeki mera alanlarının büyük bir kısmı sığır yetiştirmeye elverişli değildir. Ancak bu meralar koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanların beslenmesine yeterli gelebilmektedir. 1980'li yıllarda bu meralarda 65 milyon baş ile koyun ve keçi yetiştiriciliğinin yapılmış olması günümüzde de yapılabileceğini göstermektedir. Zira koyunculuk, kırsal kesimde yaşayan halkımız için fazla yatırım gerektirmeden yapılabilecek bir uğraş alanı olacak, doğal kaynaklarımız ülke ekonomisine kazandırılacak ve önemli bir istihdam alanı oluşturulabilecektir.

Kaba yemin pahalı ve mera veriminin düşük olduğu ülkelerde koyunculuk, kaba yemin ucuz ve mera veriminin yüksek olduğu ülkelerde sığırçılık ağırlık kazanmaktadır.

Ülkemiz kırmızı et ihtiyacının sığırdan karşılanamaması ve Türk toplumunun koyun etine olan alışkanlığı koyun yetiştiriciliğinin önemini ortaya koymaktadır. TİGEM, Yeniden Yapılanma Programı çerçevesinde ülkemiz koyun yetiştiriciliğinin son dönemde artan yüksek verimli ve üstün vasfı damızlık taleplerini karşılayabilmek amacıyla 2016 yılında toplam 85.287 baş olan ana kadro sayısını 2020 yılı sonunda 96.800 başa çıkarmayı hedeflemiştir. Ana kadro hedeflerine ulaşıldıktan sonra ülkemiz yetiştiricilerine her yıl ortalama 40 bin baş damızlık koyun dağıtımı hedeflenmiştir.

Tablo 17. TİGEM'in Küçükbaş Hayvancılık Üretimleri

Yıllar	Koyun sütü (kg)	Kuzu (baş)	Yapağı (kg)	Tiftik(kg)	Oğlak (baş)
2003	2.131.197	59.908	150.808	1.748	395
2004	2.254.020	50.687	181.550	2.120	506
2005	2.863.114	53.530	185.300	2.875	567
2006	3.196.716	53.105	202.065	2.560	477
2007	3.620.164	69.105	216.215	3.180	506
2008	3.422.106	57.929	192.365	2.700	461
2009	3.209.363	74.118	174.235	2.300	451
2010	3.426.454	60.068	208.364	2.685	530
2011	2.903.153	55.730	233.530	2.820	461
2012	2.812.102	59.509	224.333	2.950	413
2013	3.090.936	62.098	228.528	2.155	288
2014	3.199.053	70.980	252.960	2.155	952
2015	3.090.758	68.762	313.094	2.578	1.697
2016	2.812.955	90.970	374.959	2.892	1.649

4.6. Diğer Hayvancılık Faaliyetleri

4.6.1. Arıcılık Faaliyeti

Sertifikalı tohum amaçlı yonca, korunga ve fiğ gibi yem bitkileri üretiminde, yabancı dölllenme özelliği nedeniyle tozlaşmayı sağlayan arı, sertifikalı tohumun verim ve kalitesinin artışında uygulanan tarım teknikleri kadar önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda, böcek tozlaşmaya ihtiyaç duyulan yem bitkilerinde yeterli sayıda arı kovani bulundurulması durumunda tohum verimlerinin beş katına kadar artırılabilirliği belirtilmektedir.

TİGEM'in yem bitkileri ve baklagiller üretiminde verim ve kalitenin artırılmasına yönelik olarak, 2011 yılında 2.000 kovan ile arı yetiştiriciliğine başlanılmış olup 2016 yılında kovan sayısı 5.855'e çıkarılmıştır. Arıcılık faaliyetleri sonucunda, 2016 yılında 61.843 kg bal üretimi yapılmıştır.

4.6.2. Ceylan (Asya Ceylanı) Yetiştiriciliği

Ceylanpınar ve Altınova İşletmelerinde, Asya Ceylanının neslini korumak, çoğaltmak ve damızlık olarak dağıtmak amacıyla toplam 766 baş ile yetiştiricilik yapılmaktadır. 2016 yılında taliplilerine 46 baş ceylan satışı gerçekleştirilmiştir.

4.6.3. Kangal Çoban Köpeği Yetiştiriciliği

TİGEM'de Kangal [Karabaş ve Akbaş (Kar beyaz)] ırkı ile Ulaş ve Karacabey Tarım İşletmelerinde köpek yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Karacabey ve Ulaş Tarım İşletmelerinde 56'sı ana olmak üzere toplam 223 baş damızlık köpek varlığı ile yetiştiricilik faaliyetleri sürdürülmektedir. 2016 yılında taliplilerine 141 baş çoban köpeği satışı yapılmıştır.

4.6.4. Ankara Tiftik Keçisi Yetiştiriciliği

TİGEM, Anadolu İşletmesinde gen kaynağını koruma amaçlı tiftik keçisi yetiştiriciliği yapmaktadır. 550 baş ana kadro ve 1.520 baş hayvan varlığı ile yapılan keçi yetiştiriciliğinde yeterli damızlık talebi bulunmamaktadır. Mevcut talebi karşılamak ve gen kaynağını korumak amacıyla keçi yetiştiriciliği faaliyetlerine devam edilmektedir. 2016 yılında 572 baş oğlak alınmış, 2.892 kg tiftik üretilmiştir.

4.6.5 Halep Keçisi Yetiştiriciliği

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda keçi sütü ürünlerine olan talebin yükselmesiyle birlikte yoğun bir şekilde artan damızlık keçi taleplerinin karşılanması amacıyla, Ceylanpınar İşletmesinde 2013 yılında yapılan 1.000 ana başlık tesislerde Halep ırkı damızlık keçi yetiştiriciliği başlatılmış ve 2016 yılında 947 baş ana olmak üzere toplam 1.519 baş damızlık varlığı ile keçi yetiştiriciliği sürdürülmüştür.

Tablo 18. TİGEM'in Keçi Varlığı

İşletme İrki	Teke	Keçi	E. Çebiç	D. Çebiç	Toplam
Anadolu Tiftik Keçisi	440	550	265	265	1.520
Halep Keçisi	60	947	41	471	1.519
Toplam	500	1.497	306	736	3.039

ANADOLU
101

5. Safkan Arap Atı Yetiştiriciliği

5. Safkan Arap Atı Yetiştiriciliği

5.1. Giriş

At, tarih boyunca; orduları fetihlere, kaşifleri yeni bölgelere taşıyan, ulaşım ve tarımın olmazsa olmaz unsuru olan, uygarlıkların gelişmesine büyük katkı sağlayan, insanın fiziki olarak yapamadıklarını yapan, özlemini duyduğu gücü ve hızı doğuştan taşıyan, en ihtişamlı görüntüsünü yelelerini rüzgara karşı savururken sergileyen, hissiyatı ile binicisinin duygularını anlayan insanoğlunun vazgeçilmez sevdası ve en sadık dostu olmuştur.

Türklerin dünya sahnesindeki yerini değiştiren, savaşlarda büyük başarılar imza atmasını sağlayan güçlü yoldaşı atın, Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu 13 üncü yüzyıldan itibaren önemi, sürekli artarak devam etmiştir.

İnsanlığın can dostu olan at, Osmanlı döneminde;

- Sultan Orhan Gazi'ye kayınpederi Köse Mihail tarafından Nilüfer Hatun'un çeyiz olarak verilen arazi üzerinde 1300'lü yıllarında kurulan Bursa/Karacabey Harası,
- İkinci Sultan Mahmut döneminde 1815 yılında kurulan Eskişehir/Çifteler Harası,
- İkinci Abdülhamit döneminde 1889 yılında kurulan Malatya/Sultansuyu Harası,

Ülkemizde koşan Safkan Arap Atlarının tamamına yakını TİGEM orijinlidir. Bu özelliği ile TİGEM Dünyadaki sayılı Arap Atı yetiştiricilerindedir.

olmak üzere 3 harada yetiştiriciliği yapılmış, günümüzde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bünyesindeki bu 3 işletmede Safkan Arap atı yetiştiriciliği devam ettirilerek, Osmanlıdan miras kalan hazine değerindeki bu gen kaynağı ırk özelliğinin bozulmadan korunması, yaşatılması ve koşu performansı yönüyle geliştirilmesi alanlarında TİGEM tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde koşan Safkan Arap Atlarının tamamına yakını TİGEM orijinlidir. Bu özelliği ile TİGEM Dünyadaki sayılı Arap Atı yetiştiricilerindedir.

Tablo 19. TİGEM'in Tay Üretimleri

Yıllar	2002	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Tay (baş)	310	319	316	299	297	311	311	332	341

5.2. Anadolu Tarım İşletmesi (Çifteler Harası)

İşletmenin yer aldığı araziler üzerinde ordunun gıda ve at ihtiyacını karşılamak amacıyla 1815 yılında “Çifteler Hara-i Hümayunu” kurulmuştur.

Cumhuriyet döneminde Safkan Arap Atının geliştirmek amacıyla 1937 yılında Arabistan'dan satın alınan Safkan Arap Atlarından 48 baş kısarak ile 4 baş aygır Çifteler Harasına verilmiştir. Safkan Arap Atı ırkının toplam 12 aygır hattından Küheylan Dabi, Alkuruş, Hilalüzzaman, Kuruş Şatra olmak üzere 4 aygır orjininin yetiştiriciliği bu işletmede yapılmıştır. Aynı ırkın toplam 49 kısarak hattından Mebruke, Şerzetülhavva, Mahide, Şahide, Gufre, Kemiyetülirak, Mencule ve Sabıka gibi orjinlerin yetiştiriciliği yine bu işletmede yapılmaktadır.

Anadolu Tarım İşletmesi yetiştirmesi ve Milenyum öncesi yüzyılın atı seçilmiş olan Satvet (Akbatır-4.Kemiyetülirak), ile damızlık aygır olarak kullanılmış olan XXV. Hilalüzzaman isimli atlar yarış sahalarında başarılı olan birçok şampiyon tayın babasıdır.

İşletmede 2016 yılında 117 başı kısarak olmak üzere toplam 312 baş damızlık varlığı ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliğine devam edilmiştir.

Tablo 20. Anadolu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)

Atçılık	Ana Kadro	Damızlık Toplamı	Tay Üretimi	Satılan Tay
2007	118	301	92	92
2008	100	267	93	82
2009	109	267	88	77
2010	113	272	96	72
2011	108	270	82	80
2012	112	272	86	65
2013	124	281	93	69
2014	125	285	89	62
2015	125	291	101	79
2016	117	312	109	70

Not: 7 adet ariyet at bulunmaktadır.

Sultan Orhan Gazi'ye kayıpederi Köse Mikail tarafından Nilüfer Hatun'un drahoması (çeyiz) olarak verilen arazi Karacabey Harasının nüvesini oluşturmaktadır.

5.3. Karacabey Tarım İşletmesi (Karacabey Harası)

Kuruluşu 1330'lu yıllara kadar uzanmaktadır. Sultan Orhan Gazi'ye kayıpederi Köse Mihail tarafından Nilüfer Hatun'un drahoması (çeyiz) olarak verilen arazi haranın nüvesini teşkil etmiştir.

İşletme, Cumhuriyet dönemine kadar; Çiftlikat-ı Hümayun adı altında Sarayın binek atı, ağır ziraat, koşum ile hafif koşum atı ve çeşitli hayvansal ürünlerle ordunun at ihtiyacını karşılamak üzere çalışmalarını sürdürmüştür.

Haraya değişik zamanlarda çeşitli at ırkları getirilmiştir. 1881'de Perşeron Atı ve Hannover Atı, 1918'de Arap Atı, 1922'de Anglonorman Atı, 1923'de Nonius ve 1928'de İngiliz Atı getirilerek at yetiştiriciliğinde kullanılmıştır.

Bugünkü Safkan Arap Atçılığının temelini teşkil eden aygırlardan, Baba Kuruş 1932 yılında Suriye'den alınmış, Baba Sa'ad 1933 yılında Bağdat'tan alınarak bu işletmeye getirilmiştir. Bir vefa örneği olarak Baba Kuruş ve Sa'ad'ın mezarı yapılmıştır. İşletmede, Safkan Arap Atı yetiştiriciliği yanında, 1928–1981 yılları arasında Safkan İngiliz Atı, 1928–1978 yılları arasında Nonius Atı, 1961–1995 yılları arasında Safkan Haflinger Atı yetiştiriciliği yapılmıştır.

İşletmedeki ıslah çalışmaları sonucunda; İri cüsseli, kalın kemikli ve koyu donlu yerli kısıraklara Nonius Aygırı verilerek Karacabey Nonius Atı adı verilen tip elde edilmiştir.

Safkan at üretimleri yanında ayrıca sağlam, dayanıklı süvari, binek, araba ve orta ziraat işlerine elverişli kombine bir at elde etmek için, yerli kısıraklar ile Safkan Arap Aygırlar birleştirilerek sistemli melezleme çalışmaları yapılmış, bunun sonucunda Karacabey Atı elde edilmiş ve bu atlar çoğunlukla konkur (engel atlama) yarışlarında kullanılmıştır.

Ordunun ve Türk Atlı Sporunun ihtiyacını karşılamak amacıyla 1962'de Karacabey Harasında Konkur atı yetiştiriciliğine hız verilmiş, ana materyal Karacabey Atı ve Karacabey Nonius'larından seçilmiştir. Karacabey'de yetiştirilen Konkur atları uluslararası birçok yarışta Türkiye'yi 1960'lı yılların sonlarına kadar başarılı bir şekilde temsil etmiştir.

İşletmede 2016 yılında 164 başı kısarak olmak üzere toplam 390 baş damızlık varlığı ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliği yapılmıştır.

Karacabey Tarım İşletmesine 2006 yılında 900.000 payet saklama kapasiteli dondurulmuş sperma laboratuvarı kurulmuştur.

Atçılık Daire Başkanlığı Pansiyoner Yönergesi gereğince; Karacabey Tarım İşletmesinde özel Arap Atı yetiştiricilerine pansiyonerlik hizmeti verilmiştir.

İşletmeye, 2006 yılında 900.000 payet saklama kapasiteli dondurulmuş sperma laboratuvarı kurulmuştur. Dondurulmuş aygır sperması kullanılarak, özel yetiştiricilerin kısıraklarının tohumlanması sağlanmakta, değişik işletmelerde bulunan aygırların

spermaları aynı sıfat sezonunda diğer işletmelerde bulunan kan hattı yönünden uygun olan kısıraklarda kullanılabilir. Daha önceden aygırların dondurulan spermaları, aygırın sonradan hastalanması, sakatlanarak aşım yapamaz duruma gelmesi ve azosperm durumlarında kullanılabilecek ve kısıraklar ile aygırlarla bulaşabilecek çeşitli yetiştirme hastalıklarından damızlıkların korunması mümkün olacaktır.

Tablo 21. Karacabey Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)

Atçılık	Ana Kadro	Damızlık Toplamı	Tay Üretimi	Satılan Tay
2007	168	418	153	136
2008	147	390	128	142
2009	152	358	128	110
2010	155	370	136	116
2011	150	373	128	105
2012	152	376	127	105
2013	165	389	126	95
2014	161	375	122	107
2015	168	385	118	92
2016	164	390	124	102

Not: 2 adet ariyet at bulunmaktadır.

5.4. Sultansuyu Tarım İşletmesi (Sultansuyu Harası)

Sultansuyu Hara-i Hümayunu ismiyle 1889'da cins atların yetiştirilmesi amacıyla kurulan bu hara, Cumhuriyet döneminde de Orta ve Güney illeri hayvancılığını ıslah etmek ve adeta çöl karakterine sahip olan bu topraklarda Safkan Arap Atı yetiştirmek amacıyla; 1928 yılından itibaren Sultansuyu Harası ismiyle faaliyetine devam etmiştir.

Hara'ya 1933 yılında Küheylan, Nevvak, Hamdani, I.Seklavi, II. Seklavi isimli aygırlar getirilmiştir. Irak'tan getirilen II. Seklavi adlı aygır, haralardaki atların, vücut güzelliği ve uyumu ile imtizaç eden yavruların elde edilmesine etki eden belli başlı baba olarak temayüz etmiştir.

Atçılık Daire Başkanlığı Pansiyoner Yönergesi gereğince; Sultansuyu Tarım İşletmesinde özel Arap Atı yetiştiricilerine pansiyonerlik hizmeti verilmiştir.

İşletmede 2016 yılında 115 başı kısarak olmak üzere toplam 311 baş damızlık varlığı ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliği yapılmıştır.

Tablo 22. Sultansuyu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)

Atçılık	Ana Kadro	Damızlık Toplamı	Tay Üretimi	Satılan Tay
2007	95	239	68	67
2008	94	221	71	53
2009	104	229	74	58
2010	105	232	84	44
2011	113	281	89	63
2012	114	281	84	62
2013	117	279	92	71
2014	115	293	100	77
2015	116	316	113	77
2016	115	311	108	88

Not: 6 adet ariyet at bulunmaktadır.

5.5. TİGEM Safkan Arap Atı Yetiştiriciliğinin Değerlendirilmesi

TİGEM, yıllardan beri yaptığı ıslah çalışmalarıyla ülkemiz yarış sahalarında koşan ve şampiyonluklar kazanan Safkan Arap atlarının büyük çoğunluğunu yetiştirmiş ve dünyada haklı bir üne sahip olmuştur. Sağlıklı ve nitelikli soy kütüğüne sahip, koşu performansı yüksek Safkan Arap Atı genetik özelliklerinin gelecek nesillere aktarılmasına yönelik olarak Karacabey İşletmesinde Türkiye'de bir ilk olarak "Aygır Spermı Üretim Laboratuarı" kurulmuştur. Yapılan ıslah çalışmalarıyla atların koşu performanslarının artırılması sağlanmıştır. Koşu tayı satışları Karacabey İşletmesinde, kardeşleri iyi koşmuş ve kusuru bulunmayan iki yaşlı elit erkek taylar İstanbul Veliefendi Hipodromunda açık artırma suretiyle satılmaktadır.

Tablo 23. Koşan At Verileri

Yıllar	Yetiştirici	Koşan At Sayısı	Oran(%)
2007	TİGEM	742	30,78
	Özel	1.669	
	Toplam	2.411	
2008	TİGEM	698	35,25
	Özel	1.282	
	Toplam	1.980	
2009	TİGEM	738	35,79
	Özel	1.324	
	Toplam	2.062	
2010	TİGEM	711	35,53
	Özel	1.290	
	Toplam	2.001	
2011	TİGEM	685	33,51
	Özel	1.359	
	Toplam	2.044	
2012	TİGEM	689	30,99
	Özel	1.534	
	Toplam	2.223	
2013	TİGEM	678	29,40
	Özel	1.625	
	Toplam	2.303	
2014	TİGEM	685	26,90
	Özel	1.853	
	Toplam	2.538	
2015	TİGEM	681	25,50
	Özel	1.987	
	Toplam	2.668	
2016	TİGEM	663	25,02
	Özel	1.986	
	Toplam	2.649	

6. Teşebbüsün Yerli ve Uluslararası Rakipleriyle veya Benzer Faaliyet Gösteren Kuruluşlarla Karşılaştırmaları

6. Teşebbüsün Yerli Ve Uluslararası Rakipleriyle Veya Benzer Faaliyet Gösteren Kuruluşlarla Karşılaştırmaları

Ülkemizin 2016 yılındaki gayrisafi yurtiçi hasılatı 2,281 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı yılda tarım sektörü satış Hasılatı 158 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve gayri safi hasıladaki payı %6,9 olmuştur. 2015 yılında 28 milyar 843 milyon TL olan canlı hayvan pazar değeri 2016 yılında 35 milyar 501 milyon TL olarak gerçekleşerek, tarım sektörü içerisindeki payı %22,4 olarak gerçekleşmiştir.

TİGEM'in 2016 yılında toplam satış hasılatı 711 milyon TL olarak gerçekleşmiş, hayvancılık toplam hasılatı da yaklaşık 358 milyon TL'dir.

Tablo 24. Türkiye ve TİGEM Satış Hasılları (1.000 TL)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Türkiye Toplam Hasılatı	1.019.910.553	1.226.695.865	1.385.412.768	1.585.325.082	1.808.189.955	2.059.753.429	2.281.965.652
Türkiye Tarım Sektörü Satış Hasılatı	104.703.635	114.838.169	121.692.893	121.709.079	134.724.745	161.146.448	158.031.882
Türkiye Hayvansal Üretim Paz.Hasılatı	30.589.654	34.116.048	39.223.225	30.845.791	33.741.228	43.099.453	48.885.569
Türkiye Canlı Hayvan Pazarlama Hasılatı	18.727.350	24.130.175	25.455.093	22.983.486	24.594.273	28.842.688	35.500.627
TİGEM'in Toplam Satış Hasılatı	350.069	432.963	385.004	519.453	496.130	576.425	710.775
TİGEM Hayvancılığının Toplam Hasılatı	109.769	174.646	109.992	115.048	138.644	184.664	358.362
TİGEM Canlı Hayvan Toplam Satış Hasılatı	98.077	146.412	69.121	59.102	69.021	87.195	257.064
TİGEM Damızlık Hayvan Satış Hasılatı	47.807	127.348	50.212	33.220	39.747	54.631	213.588
TİGEM Damızlık Sığır Satış Hasılatı	13.698	94.148	13.394	946	3.283	12.445	138.743
TİGEM Damızlık Koyun Satış Hasılatı	16.407	11.363	9.263	6.368	5.242	11.619	44.657
TİGEM Damızlık Keçi Satış Hasılatı	0	41	2	15	0	76	63
TİGEM Tay Satış Hasılatı + Prim	17.537	21.625	27.408	25.644	31.051	30.264	29.814
TİGEM Ceylan Satış Hasılatı	53	13	38	56	51	88	132
TİGEM Köpek Satış Hasılatı	113	158	108	191	120	139	179

Ülkemizde damızlık hayvan yetiştiriciliği kamu kuruluşu olarak TİGEM'den başka Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile ziraat ve veterinerlik fakültelerinde araştırmaya yönelik olarak yapılmaktadır. TİGEM başta olmak üzere bu kamu kuruluşları dışında 1995 yılına kadar kayıt sistemine bağlı olarak damızlık sığır yetiştiriciliği yapan özel sektör firması neredeyse yok denecek kadar azdır.

Türkiye'de soy kütüğüne katkı sağlayacak nitelikte kayıt tutma çalışmaları İtalya ve Almanya hükümetleri ile ortak yürütülen projelerle başlamıştır. İtalya hükümetinin desteklediği Türk Anafi-Süt Sığırcılığını Geliştirme Projesi (ANAFI) 1989–1994 yılları arasında 9 ilde (Aydın, Balıkesir, Burdur, Isparta, İzmir, Denizli, Manisa, Muğla ve Uşak) yürütülmüştür. 1995 yılında başlayan ve Almanya Hükümeti ile ortak yürütülen Sığır Yetiştiriciliği Enformasyon Sistemi Projesi (GTZ) ise 7 ilde (Bursa, Edirne, Kırklareli, Konya, Sakarya, Samsun ve Tekirdağ) yürütülmüş ve 2000 yılında sona ermiştir.

Her iki projenin de amacı Türkiye'de bir kayıt sistemi oluşturmak ve bu kayıt sistemini yürütecek birliklerin kurulmasını sağlamaktır. Nitekim bu projeler ile yetiştiriciler örgütlenmeye yönlendirilmiş, 1995 yılından itibaren Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri kurulmaya başlamıştır. Kurulan 16 il birliği 1998 yılında bir araya gelerek üst örgütleri olan Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği'ni kurmuştur.

Ülkemizde 1995 yılından sonra özel sektör firmaları tarafından damızlık hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin sayıları her yıl artmaktadır. Bu işletme sayılarının artması ile ülkemizde aile işletmeciliği şeklinde sürdürülen hayvan yetiştiriciliği yerini daha profesyonel ve büyük ölçekli işletmelere devretmeye başlamıştır. Bu işletmelerin ekonomik büyüklüklerinin belirlenebileceği resmi bir veri olmadığı için TİGEM ile mukayeseleri yapılamamaktadır.

Sonuç olarak TİGEM, Cumhuriyetimizin ilk kuruluş yıllarından bugüne kadar, damızlık hayvan sektöründeki en önemli pay sahibi Kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmüştür, bundan sonraki dönemde de etkinliğini daha da artırarak sürdürmeyi hedeflemiştir.

TARIM İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Karanfil Sokak No: 62 Bakanlıklar / ANKARA

Tel: 0312 417 84 70 (10 hat) - Faks: 0312 425 59 55

E-posta: info@tigem.gov.tr

www.tigem.gov.tr

